

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND
Karistusõiguse osakond

Annabel Kukk

**NARKOOTILISTE JA PSÜHHOTROOPSETE AINETE TARVITAMISE JA ENDA
TARBEKS VALDAMISE KARISTATAVUSE PÕHJENDATUS**

Magistritöö

Juhendaja

PhD Anneli Soo

Tartu

2026

SISUKORD

SISSEJUHATUS	3
1. NARKOPOLIITIKA KUJUNEMINE EESTIS	7
1.1 Tarvitamise ulatus	7
1.2 Seadusandluse arengud	13
2. KRIMINALISEERIMISE RAAMISTIK	19
2.1 Vajadus kriminaliseerimise põhimõtete järgi	19
2.1.1 Kriminaliseerimist toetavad asjaolud	20
2.1.2 Kriminaliseerimist ümberlukkavad asjaolud	28
2.2 Narkootiliste ja psühhotroopsete ainete tarvitamise ja enda tarbeks valdamise karistatavuse põhjendatuse analüüs	31
2.2.1 Tarvitamise ja enda tarbeks valdamise kriminaliseerimist toetavad asjaolud	31
2.2.2 Tarvitamise ja enda tarbeks valdamise kriminaliseerimist ümberlukkavad asjaolud	41
KOKKUVÕTE	49
THE JUSTIFICATION OF PUNISHMENT FOR THE USE AND POSSESSION OF NARCOTIC DRUGS AND PSYCHOTROPIC SUBSTANCES FOR PERSONAL CONSUMPTION	53
KASUTATUD ALLIKAD	57

SISSEJUHATUS

Kui 2018. aastal oli iga neljas Eesti kodanik vanuses 16-64-aastat vähemalt korra elus tarvitanud mõnda narkootilist või psühhotroopset ainet, siis 2024. aastaks on seda teinud juba iga kolmas. Ka reoveeuuringud näitavad, et igapäevane tarvitamine aina kasvab – võrreldes 2023. aastaga oli 2024. aastal ainuüksi kanepi tarvitamisjääk Tallinna reovees suurenenud 27%.¹ 2025. aastal kasvas aga kokaiini sisaldus reovees 77% ning amfetamiini sisaldus 18% võrreldes eelneva aasta näitajatega.² Vastavalt tarvitamise kasvule, on märkimisväärselt suurenenud ka narkootikumide üledoosist põhjustatud surmade arv. Alates 2022. aastast on igal aastal surnud üledoosi üle 100 inimese, mis on kolm korda rohkem, kui varasematel aastatel. Enamik surmajuhtumeid on põhjustanud uued ohtlikud ained ning ka uimastite segatarvitamine.³ Seejuures Euroopa uimastiraporti andmed näitavad, et Eesti riik on üledoosist põhjustatud surmade suhtarvult Euroopas esirinnas.⁴

Eesti riigis on antud seadusandlik võim riigikogule, kelle pädevuses on luua seaduseid ja õigus otsustada, millised teod kriminaliseerida ja millised mitte.⁵ Eesti riik on otsustanud narkootiliste ja psühhotroopsete ainetega kaasnevatele probleemidele läheneda läbi karistusõiguse, mis on riigi kõige intensiivsemaks sekkumisvormiks isiku õigustesse ja vabadusse. Nimelt on narkootiliste ja psühhotroopsete ainete ning nende lähteainete seaduse⁶ (NPALS) kohaselt ainete käitlemine seadusega keelatud, välja arvatud meditsiinilisel või teaduslikul eesmärgil, õppeotstarbel või kuritegevuse ennetamiseks, avastamiseks ning tõkestamiseks (NPALS § 3 lg 1). Käitlemise kriminaliseerimise üldeesmärk on piirata uimastite liikumist ja kättesaadavust tsiviilkäibes.⁷

Narkootiliste ja psühhotroopsete ainete tarvitamine ja väikeses koguses aine valmistamine, omamine või valdamine enda tarbeks on NPALS § 15¹ kohaselt karistatav väärteokorras rahatrahvi või arestiga. Suures koguses narkootilise või psühhotroopse aine käitlemine on aga karistatav esimese astme kuriteona karistusseadustiku⁸ (KarS) § 184 lõike 1 kohaselt – karistuseks ühe- kuni kümmeaastane vangistus. NPALS § 3¹ lõike 3 kohaselt loetakse suureks

¹ Narkootikumide tarvitamise olukord Eestis 2024. Tallinn: Tervise Arengu Instituut 2025, lk 8, 11.

² Abel-Ollo, K., jt. Tallinna ja Pärnu reovee uuring uimastite jääkide suhtes 2025. Tallinn: Tervise Arengu Instituut 2026, lk 6-7.

³ Tervise Arengu Instituut 2025, lk 14-15.

⁴ Euroopa uimastiprobleemide aruanne 2025. Uimastite tarvitamisest põhjustatud surmajuhtumid – praegune olukord Euroopas. – EUDA (European Union Drugs Agency) 05.06.2025. Kättesaadav: https://www.euda.europa.eu/publications/european-drug-report/2025/drug-induced-deaths_et (07.01.2026).

⁵ Sootak, J. Karistusõiguse alused. Tallinn: Juura 2003, lk 59.

⁶ Narkootiliste ja psühhotroopsete ainete ning nende lähteainete seadus. – RT I, 02.01.2025, 42.

⁷ Sootak, J. KarSK 12. ptk 3.1. – Sootak, J. (koost), Pikamäe, P (koost). Karistusseadustik Komm vlj. 5. vlj. Tallinn: Juura 2021.

⁸ Karistusseadustik. – RT I, 22.12.2025, 2.

narkootilise või psühhotroopse aine, taime või seene kogust, millest piisab narkojoobe tekitamiseks vähemalt kümnele inimesele. Näiteks kokaiini puhul on selliseks koguseks kõigest 0,65 grammi.⁹ Seejuures on kriminaalkorras karistatav aine suures koguses igasugune käitlemine, st sinna alla mahuvad nii tarvitajad, kes omavad või valdavad ainet enda tarbeks, kui ka need, kes valmistavad ja vahendavad ainet tulu teenimise eesmärgil (NPALS § 2 p 3). Kuna suure koguse alammäär on suhteliselt madal, siis on tõenäoline, et üks tarvitaja võib korraga enda tarbeks omada suurt kogust ning seetõttu saada karistatud kriminaalkorras sarnaselt narkootikumide vahendajatega. Nagu statistikast nähtub, siis olenemata karistusähvardusele on narkootiliste ja psühhotroopsete ainete tarvitamine endiselt tõusuteel. Seetõttu tõstatub küsimus, kas kehtiv karistuspoliitika on kõige efektiivsem ning kas tarvitajate ja sõltlaste karistamine olukorras, kus nad tegelikult võivad vajada abi, võib pikas perspektiivis olla hoopis kahjulikum kui narkootiliste ainete tarvitamise ja sõltuvuse endaga kaasnevad tagajärjed.

Ülemaailmselt on juba aastakümneid kestnud debatt selle üle, kas narkootiliste ja psühhotroopsete ainete tarvitamine ja enda tarbeks valdamine peaks olema dekriminaliseeritud või milliste meetmetega tuleks seda reguleerida, et kõige paremini kaitsta rahvatervist laiemalt ning ka üksikisiku enda tervist.¹⁰ Küsimus, kas riigil on õigus karistada inimest tema enda tervist kahjustava käitumise eest, on liberaalses õigusriigis üks vaieldavamaid õiguspoliitilisi probleeme. Viimastel aastatel on hakanud ka Eestis süvenema arutelu narkootiliste ja psühhotroopsete ainete regulatsiooni üle ning kas see tänapäevases ühiskonnas jätkuvalt täidab oma eesmärgi.¹¹ Justiitsministeerium avaldas 2024. aastal narkopoliitika analüüsi¹², millele tuginedes on Justiits- ja Digiministeeriumi poolt 2026. aasta alguses alatatud ka karistusseadustiku muutmise eelnõu väljatöötamiskavatsus narkootikumide käitlemisega seotud kuriteokoosseisude diferentseerimiseks.¹³ Siseministeeriumi poolt on välja antud ka valge raamat, millega nähakse ette Eesti narkopoliitika sihid kuni aastani 2030. Peamisteks

⁹ Ahven, A., Tüllinen, K., Tamm, R. Narkootiliste ja psühhotroopsete ainete ebaseadusliku käitlemise kuriteokoosseisudes karistuste diferentseerimise võimalikkusest. Tallinn: Justiitsministeerium 2024, lk 25-26.

¹⁰ Vt näiteks – Approaches to decriminalizing drug use & possession. – Drug Policy Alliance 2015. Kättesaadav: https://www.unodc.org/documents/ungass2016/Contributions/Civil/DrugPolicyAlliance/DPA_Fact_Sheet_Approaches_to_Decriminalization_Feb2015_1.pdf (07.03.2026).

¹¹ Vt näiteks – Pakosta, L. Liisa Pakosta: narkoäriks peavad saama karmilt karistatud. – Eesti Rahvusringhääling 12.01.2026. Kättesaadav: <https://www.err.ee/1609907803/liisa-pakosta-narkoarikad-peavad-saama-karmilt-karistatud> (07.03.2026); Ilves, S. Narkoabi.ee asutaja: sõltlased vajaksid pigem sundravi kui vangipanekut. – Delfi 13.08.2025. Kättesaadav: <https://arvamus.delfi.ee/artikkel/120396751/narkoabiee-asutaja-soltlased-vajaksid-pigem-sundravi-kui-vangipanekut> (07.03.2026).

¹² Ahven, Tüllinen, Tamm 2024.

¹³ Karistusseadustiku muutmise eelnõu väljatöötamiskavatsus: narkootikumide käitlemisega seotud kuriteokoosseisude diferentseerimine. – Justiits- ja Digiministeerium 2026. Kättesaadav: <https://eelvoud.valitsus.ee/main/mount/docList/0879c66f-42a1-499e-bc7b-e09c571c6848?activity=1#NeXSAGBF> (19.03.2026).

sihtideks on seatud, et narkootiliste ainete tarvitamine ja sellega kaasnevad kahjud oleks langustrendis ning et tarvitajate õigusrikkumiste korral eelistatakse karistuse asemel abiteenuseid.¹⁴

Eeltoodust tulenevalt on käesoleva töö eesmärgiks analüüsida, kas narkootiliste ja psühhotroopsete ainete tarvitamise ja enda tarbeks valdamise eest karistamine on põhjendatud. Seejuures keskendub töö ennekõike täiskasvanud isikute tarvitamisele ja enda tarbeks valdamisele. Selleks luuakse kõigepealt teoreetiline raamistik kriminaliseerimist toetavatest ja seda ümberlukkavatest asjaoludest ning seejärel analüüsitakse nende pinnalt narkootiliste ja psühhotroopsete ainete tarvitamise ja enda tarbeks valdamisega seonduvaid sätteid, täpsemalt NPALS §-i 15¹ ja KarS §-i 184. Laias laastus sarnaneb kriminaliseerimise põhimõtetest koosnev raamistik Eesti Vabariigi põhiseaduse¹⁵ (PS) §-st 11 tulenevale proportsionaalsuse testile¹⁶, mille kohaselt peavad põhiõiguste piirangud olema sobivad, vajalikud ja mõõdukad.¹⁷ Kriminaliseerimise põhimõtted võimaldavad seda mõneti põhjalikumalt ja etteulatuvalt analüüsida, pakkudes seadusandjale praktilist raamistikku, mille abil kaaluda, kas muuta mõni tegu kriminaal- või väärteokorras karistatavaks.

Magistritöö on olemuselt õigusdogmaatiline. Eesmärgi saavutamiseks kasutatakse analüüsimise, tõlgendamise ja süstematiseerimise meetodeid järgnevalt kirjeldatud viisil.

Magistritöö eesmärgist lähtuvalt on töö jaotatud kaheks peatükiks, mis omakorda jagunevad alapeatükkideks. Esimeses peatükis esitatakse narkootiliste ja psühhotroopsete ainete tarvitamisega seonduvat statistikat, et ilmetada, kuidas see on aja jooksul muutunud ning millised tagajärjed tarvitamisega võivad kaasneda. Statistikast ülevaate andmiseks on peamiselt kasutatud Tervise Arengu Instituudi (TAI) poolt väljastatud analüüse ja uuringuid. Seejärel avatakse narkopoliitika kujunemist Eestis. Kõigepealt antakse ülevaade, millised on olnud senised seadusandlikud arengud seoses narkootiliste ja psühhotroopsete ainete regulatsioonidega, milline on seadusandlus hetkeseisuga ja millist kriitikat on antud regulatsiooni kohta avaldatud. Teine peatükk keskendub kriminaliseerimise põhimõtetele. Esimene osa loob teoreetilise raamistiku kriminaliseerimist toetavatest ja seda

¹⁴ Eesti narkopoliitika aastani 2030. Valge raamat. Tallinn: Siseministeerium 2021, lk 5-6.

¹⁵ Eesti Vabariigi põhiseadus. – RT I, 11.04.2025, 2.

¹⁶ Läbi kolmeastmelise proportsionaalsustesti on varasemalt enda magistritöös spetsiifiliselt kanepi tarvitamise ja enda tarbeks omamise keelunormi materiaalselt põhiseaduspärasust analüüsinud T. Karolin, kes leidis, et kanepi tarvitamise keelunorm on küll sobiv, aga ei ole vajalik ega mõõdukas ning pakkus alternatiiviks välja ennetusprogrammi loomise kanepitarvitamisega vahele jäänud inimestele. – Kärolin, T. Kanepitarbimise ja oma tarbeks omamise keelunormi materiaalne põhiseaduspärasus läbi kolmeastmelise proportsionaalsustesti. Magistritöö. Juhendaja Marianne Paimre. Tallinn: Tartu Ülikool 2017.

¹⁷ Kalmo, H., Kask, O. PSK § 11/31. – Eesti Vabariigi Põhiseadus. Komm vlj. 5. vlj. Tallinn: Juura 2020.

ümberlukkavatest asjaoludest. Peatüki teine osa keskendub konkreetselt narkootiliste ja psühhotroopsete ainete tarvitamise ja enda tarbeks valdamise eest karistamisele ning analüüsib, kas see on põhjendatud, tuginedes kriminaliseerimist toetavatele ja seda ümberlukkavatele argumentidele. Peatüki kirjutamisel on peamiselt kasutatavateks teoreetilisteks allikateks nii Eesti kui ka välismaine õiguslane kirjandus, teaduslikud uuringud, Eesti uimastipoliitikat kujundavad dokumendid ning ka mõningad kohtulahendid.

Magistritööd iseloomustavad märksõnad: narkootilised ained, psühhotroopsed ained, narkopoliitika, kriminaliseerimine.

1. NARKOPOLIITIKA KUJUNEMINE EESTIS

1.1 Tarvitamise ulatus

Kui mujal maailmas oli narkootikumide ja psühhotroopsete ainete käitlemine juba laialdaselt levinud, siis Eestisse jõudis see küllaltki hilja. Nimelt nõukogude ajal oli tollaste andmete kohaselt Eestis narkootikume tarvitanud kõige rohkem kuni 0,1% elanikkonnast. Alles 1980. aastate teises pooles hakkas Eestis rohkem narkootilisi ja psühhotroopseid aineid ringlema, kuna siis hakati ka põhjapoolsetes riikides illegaalsete uimastite turgu looma. Samal perioodil hakati esimest korda ka avalikult narkootiliste ainete tarvitamisest ning nendega kaasnevatest probleemidest rääkima, varasemalt oli see keelatud. Kuid juba 1990. aastatel kasvas registreeritud narkomaanide arv kolm korda ning narkokuritegude arv neli korda võrreldes varasemaga.¹⁸

2023. aastal viidi läbi Eesti täiskasvanud rahvastiku uimastite tarvitamise uuring, mille tulemusena selgus, et Eesti 16-64-aastastest elanikest on 31% proovinud vähemalt korra elus mõnda narkootilist ainet. 2018. aastal oli see protsent vastavalt 25 ehk iga neljas. Kõige sagedasem vähemalt korra elu jooksul tarvitatud aine on kanep (2023. a 29% vs. 2018. a 24%). Stimulante, sh amfetamiini, *ecstasy* või kokaiini, oli vastanutest elu jooksul tarvitanud 7-8% ning retseptiravimeid mittemeditsiinilisel eesmärgil 14%. Seejuures peaaegu kõigi narkootiliste ainete lõikes on kõige rohkem tarvitajaid just 16-34-aastaste meeste ja 16-24-aastaste naiste vanusegrupis.¹⁹

Tervise Arengu Instituudi eestvedamisel viiakse läbi ka reoveeuuringuid narkootiliste ja psühhotroopsete ainete jääkide suhtes selleks, et saada ülevaadet narkootikumide tarvitamise ulatusest. 2024. aasta sügisel viidi nädalane reoveeuuring läbi nii Tallinna kui ka Rakvere piirkonnas. Reoveeuuringu tulemusena selgus, et kanepi tarvitamine on Tallinnas hüppeliselt suurenenud (27%) – 2023. aastal oli Tallinnas keskmine THC-COOH kogus reovees 1000 elaniku kohta 9915 mg ning 2024. aastal oli see 12 610 mg. See tähendab, et ühes päevas tarvitati Tallinna elanike kohta keskmiselt 48 480 kanepi annust ning Rakveres vastavalt 1317. Kokkuvõtvalt toodi reoveeanalüüsi tulemusena välja, et mõlemas piirkonnas on levinud kanepi igapäevane pruukimine ning sellele lisanduvad episoodilised meelelahutuslikud tarvitamised.²⁰

¹⁸ Paimre, M. Narkoprobleemide kajastamine Eesti ajakirjanduses (1993-2009). Jyväskylä: University of Jyväskylä 2013, lk 17-18.

¹⁹ Vorobjov, S., Kaste, A.-L., Veskimäe, L. Eesti täiskasvanud rahvastiku uimastite tarvitamise uuring 2023. Tallinn: Tervise Arengu Instituut 2024, lk 7.

²⁰ Abel-Ollo, K., Riikoja, A., Barndök, T. Tallinna ja Rakvere reovee uuring uimastite jääkide suhtes 2024. Tallinn: Tervise Arengu Instituut 2025, lk 5.

Kanepi järel teisena tarvitatakse kõige rohkem kokaiini. Keskmise kokaiini kogus Tallinna reovees oli 2024. aasta sügisel 1000 elaniku kohta päevas 557 mg (keskmiselt 6 annust), mis on võrreldes 2023. aastaga jäänud suhteliselt samaks. Rakvere piirkonnas oli 2024. aastal keskmine päevane näitaja 407 mg 1000 elaniku kohta (keskmiselt 4 annust). Ka kokaiini tarbimise puhul on reoveest leitavad kogused märkimisväärsed terve nädala lõikes, kuid siiski nädalavahetustel veelgi suuremad.²¹

Kui võrrelda 2023. ja 2024. aastat, siis teiste narkootiliste ainete, nagu MDMA (keskmiselt 0,5 annust päevas 1000 elaniku kohta), metamfetamiini (keskmiselt 0,1 annust päevas 1000 elaniku kohta) ja amfetamiini (keskmiselt 12 annust päevas 1000 elaniku kohta), tarvitamise keskmised kogused on jäänud Tallinna piirkonnas suhteliselt samaks. Uutest psühhoaktiivsetest ainetest leiti kõigil uuringupäevadel reoveest ka α -PVP-d (alfa-pürrolidinovalerofenoon), 3/4-MMC ehk sünteetilist katinooni mefedrooni ning ketamiini. Ka nende ainete puhul olid reoveest leitavad kogused kõige suuremad just nädalavahetustel, mis võib viidata taas enamasti meelelahutuslikule tarvitamisele.²²

Ka 2025. aasta sügisel viidi reoveeuuringuid läbi nii Tallinna kui ka Pärnu piirkonnas. 2025. aasta uuringud näitavad, et Tallinnas on kanepi tarvitamine endiselt kõrgel tasemel – keskmiselt 12 337 mg 1000 elaniku kohta, mis on vaid 2% vähem võrreldes 2024. aastaga. Teisalt kokaiini tarvitamine on järsult kasvanud – keskmiselt 984 mg 1000 elaniku kohta, mis on 77% suurem võrreldes eelneva aasta näitajaga. Sarnaselt Tallinnale oli Pärnu piirkonnas sügisel kokaiini keskmine päevane näitaja vastavalt 746 mg ja suvel 1075 mg 1000 elaniku kohta. Seejuures oli kõrgeim näitaja juulikuus (2582 mg 1000 elaniku kohta), mil toimus ka Pärnus suur muusikaüritus. Kokaiini tarvitamise kasv võib olla tingitud selle heast kättesaadavusest ja kõrgest puhtuseastmest. Ka amfetamiini sisaldus 2025. aastal Tallinna reovees 18% rohkem kui eelneval aastal, ulatudes 416 mg-ni 1000 elaniku kohta päevas. Seejuures oli amfetamiini sisaldus reovees kogu nädala lõikes ühtlane, st tarvitamine ei suurenenud järsult nädalavahetusel.²³ Seega näitavad ka 2025. aasta reoveeuuringute tulemused narkootiliste ainete laialdast levikut ja jätkuvat tarvitamise kasvu.

Registreeritud narkoväärtegude arv on aga viimastel aastatel Eestis vähenenud. 2024. aastal menetles politsei kokku 2126 narkoväärtegu (NPALS § 15¹) ehk karistas isikuid kas tarvitamise või väikeses koguses enda tarbeks narkootilise või psühhotroopse aine valdamise eest. Maakondade lõikes 10 000 elaniku kohta registreeriti kõige enam narkoväärtegu Tartumaal

²¹ Abel-Ollo, Riikoja, Barndök 2025, lk 13-16.

²² *Ibidem*, lk 13-14.

²³ Abel-Ollo jt 2026, lk 6-7.

(suhtarv 32,18), Ida-Virumaal (suhtarv 26,38) ja Harjumaal (suhtarv 21,44).²⁴ 2017. aastal oli registreeritud narkoväärtegude arv aga 4289 ning 2016. aastal 4372 ehk peaaegu poole võrra suurem kui 2024. aastal. See, kui palju narkootikumide tarvitajaid aasta jooksul tabatakse, sõltub aga suuresti erinevatest asjaoludest – näiteks kui palju suuri üritusi on toimumas või kui palju politseiametnikud sõidukijuhte kontrollivad. Suur osa tarvitajaid satuvad politsei vaatevälja ka juhuslikult läbi mõne muu süüteo toimepanemise.²⁵

Narkootilise või psühhotroopse aine käitlemisega seotud kuritegusid registreeritakse aastas ligikaudu 1000. Täpsemalt 2023. aastal registreeriti 883 narkootilise või psühhotroopse aine suures koguses ebaseaduslikku käitlemist (KarS § 184) ning 54 aine väikeses koguses ebaseaduslikku käitlemist (KarS § 183). Sellele eelneval aastal olid need numbrid vastavalt 878 ja 56. Nii 2022. kui ka 2023. aastal moodustasid uimastite käitlemisega seotud kuriteod 4% kõikidest registreeritud kuritegudest.²⁶ Seejuures hõlmab käitlemise mõiste endas mitmeid erinevaid tegusid, näiteks vahendamist, valmistamist ja valdamist (NPALS § 2 p 3). Seetõttu ei ole võimalik antud statistika puhul eristada, kas inimene valdas narkootilisi aineid enda tarbeks või mõnel muul eesmärgil (näiteks edasimüügiks). Reoveeuuringud küll näitavad, et tarvitamine on levinud, kuid nende põhjal pole samuti võimalik täpsemalt öelda, mis koguses üks inimene parasjagu narkootilisi aineid enda kodus või valduses hoidis.

TAI reoveeuuringud ja küsitlused näitavad, et laialdaselt tarvitatakse, kuid seejuures tuleb eristada kontrollitud ja probleemset tarvitamist. Nimelt enamikes maailmariikides suhtutakse narkootiliste ja psühhotroopsete ainete tarvitamisele kui kriminaalsesse ning hälbivasse tegevusse. Levimusuuringutest selgub aga, et suurema osa inimeste kokkupuude narkootiliste ainetega piirdub vaid mõne juhusliku proovimisega. Need, kes otsustavad tarvitamist jätkata, suudavad hoida seda kontrolli all ning vajadusel iseseisvalt lõpetada. Nad ei pruugi tingimata kogeda ka tarvitamisega kaasnevaid probleeme tervise või korrakaitseorganitega ja suudavad oma igapäevaelus hästi toimida.²⁷ Narkootilisi aineid kasutatakse eelkõige selleks, et saada midagi, mida parasjagu on vaja, olgu selleks näiteks kas meeleseisundi mõjutamine või ajus

²⁴ Narko reovee seire. Registreeritud narkoväärteod maakondades. – Justiitsministeerium 13.03.2023 (asjakohastatud 25.06.2025) Kättesaadav: <https://public.tableau.com/app/profile/kriminaalpoliitika/viz/Narkoreoveeseire/Tarbitudannused> (13.01.2026).

²⁵ Narkootikumidega seotud kuritegevus ja konfiskeerimised. – Tervise Arengu Instituut 2018. Kättesaadav: https://tai.ee/sites/default/files/2021-03/154228881775_KuritegevusKonfiskeerimised.pdf (12.01.2026).

²⁶ Ahven, Tüllinen, Tamm 2024, lk 14.

²⁷ Abel-Ollo, K., jt. Uimastite tarvitamise mustrid Eestis. Tallinn: Tervise Arengu Instituut 2023, lk 14, mis võtab kokku järgmiste uuringute info: Cruz, O. Nonproblematic Illegal Drug Use: Drug Use Management Strategies in a Portuguese Sample. – Journal of Drug Issues 2014/45, No 2, lk 133-150; European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction. European prevention curriculum: a handbook for decision makers, opinion makers and policy makers in science-based prevention of substance use. Luxembourg: Publications Office of the European Union 2019.

dopamiini taseme tõstmine. Tarvitamisega kaasnevaid kahjulikke mõjusid püütakse seejuures enamjaolt vältida.²⁸ TAI on läbi viidud küsitluste ja intervjuude põhjal kokkuvõtvalt öelnud, et enamik, kes narkootiliste ainete tarvitamisega kokku puutuvad, teevad seda meelelahutuslikul, teraapilisel või võimekust suurendaval eesmärgil vastutustundlikult ja kontrollitult.²⁹

See tähendab, et nende osakaal, kellel kujuneb välja sõltuvushäire ning kes vajavad uimasteid selleks, et igapäevaselt toime tulla, võrreldes muude tarvitajatega on väiksem.³⁰ Kuigi kahjustav tarvitamine on väiksema osakaaluga, võivad inimesed siiski sattuda sõltuvusse ning kogeda tarvitamisega kaasnevaid probleeme tervise, emotsionaalse heaolu või sotsiaalse toimetulemisega.³¹ 2023. aastal läbi viidud uuringus tõid 18% vastanud tarvitajatest välja, et kõige sagedamini esineb neil majanduslikke probleeme, 16% tõi välja vaimse tervisega seotud probleeme (ärevus, paanikahood, mäluprobleemid) ning lisaks mainiti ka probleeme kodus, sõpradega, politseiga või tööl ja koolis.³²

Uimastite tarvitamisega kaasnevate probleemidega tegelemiseks on loodud mitmeid kahjude vähendamise teenuseid. Eestis on neid teenuseid seni suunatud just eelkõige narkootilisi aineid süstivatele inimestele, kuid nende arv on olnud viimastel aastatel languses. Selle eesmärgiks on ennetada HIV levikut läbi süstlavahetuspunktide loomise, HIV-testimise ja ravi. Ülejäänud tarvitajad, kes manustavad narkootilisi aineid muul viisil (suu kaudu, nina kaudu, sisse hingates, suitsetades), jäävad kahjude vähendamise teenuste all sageli piisava tähelepanuta.³³ Pikaajalistel tarvitajatel on võimalik osaleda riiklikult rahastatud lühiajalisel või pikaajalisel sõltuvusravil, opioidisõltuvuse asendusravil või saada psühhiaatrilist abi haiglas ning erakliinikus. Nendel, kellel sõltuvus ei ole veel täielikult välja kujunenud, on võimalusi abi saamiseks vähem. Teoorias võiks tarvitajatel olla võimalus pöörduda ka oma perearsti poole, kuid tervishoiusüsteemi sees läbi viidud intervjuudest on selgunud, et eriti perearstide seas levib arvamus, et nad ei saa ega oska tarvitajatega midagi peale hakata. Seejuures on seni vähem tähelepanu pööratud ka ennetusele ning alaealistele mõeldud teenustele.³⁴

Narkootiliste ja psühhotroopsete ainete laialdase levikuga kaasneb muuhulgas kõrge narkootikumide üledoosi tõttu surevate inimeste arv. Statistika tähenduses lähevad üledooside

²⁸ Barnett, R. E. The Harmful Side Effects of Drug Prohibition. – Utah Law Review 2009, No 1, lk 15.

²⁹ Abel-Ollo jt 2023, lk 8.

³⁰ Narkootilisi ja psühhotroopseid aineid proovinud isikutest võib hinnanguliselt sõltuvusse jääda ligikaudu 15-17%. – Morse, S. J. Addiction, Genetics, and Criminal Responsibility. – Law and Contemporary Problems 2006/68, lk 205.

³¹ Abel-Ollo jt 2023, lk 14.

³² Vorobjov, Kaste, Veskimäe 2024, lk 7.

³³ Abel-Ollo jt 2023, lk 14, 30.

³⁴ Lõhmus, L., jt. Uimasteid tarvitavatele inimestele suunatud teenuste toimimise ja teenustevahelise koostöö korraldus Eestis ja välisriikides: LÕPPARUANNE. Tallinn: Tervise arengu instituut 2025, lk 24-26.

alla narkootilistest ainetest tingitud surmajuhtumid, mis on otseselt seotud ühe või mitme narkootikumi tarvitamisega ning nende vahetu mõjuga organismile.³⁵ Perioodil 1999-2024 on üledoosi tõttu surnud Eestis 2068 inimest. 2024. aastal suri 100 inimest (82 meest ja 18 naist), mis on 13 inimest vähem kui sellele eelneval aastal.³⁶ Seejuures Euroopa uimastiraporti andmed näitavad, et Eesti riik on üledoosist tekitatud surmade suhtarvult Euroopas esirinnas. 2023. aastal oli Eestis 15-64-aastaste vanuserühmas üledoosi põhjustatud suremus miljoni elaniku kohta 135, mis oli Euroopa Liidu keskmisest kuus korda suurem.³⁷ Kuid näiteks 2020. aastal suri 31 ning 2021. aastal 39 inimest üledoosi, seega on suremuste arv hüppeliselt kasvanud just viimase kahe-kolme aasta jooksul.³⁸ Teisalt võrdluseks, et 2022. aastal suri alkoholi liigtarvitamisest tulenenud haigustesse kokku 754 inimest (570 meest ja 184 naist). Suremus alkoholiga seotud haigustesse on alates 2018. aastast kasvanud 67,2%. Seejuures alkoholiga seotud ravikulud 2022. aastal olid 8,44 miljonit eurot.³⁹

2022. aastal, kui üledoosist põhjustatud surmajuhtumid hüppeliselt tõusid, oli 38% surmadest seotud sünteetiliste opioididega, täpsemalt nitaseenide gruppi kuuluvate narkootikumidega.⁴⁰ Ka 2024. aastal põhjustasid 42 surmaga lõppenud üledoosi (42% kõikidest) sünteetilised opioidid.⁴¹ Seega just kangete uute ainete turule tulek on üheks põhjuseks miks surmade arv on nii järsult tõusnud. Narkootikumidest tingitud üledooside kajastamisel pannakse aga kõik narkootilised ja psühhotroopsed ained ühele pulgale. Näiteks kanep on üks kõige enam tarvitav narkootiline aine, kuid otseselt kanepist tingitud üledoosi surmad on sisuliselt olematud. Inglismaal uuriti 1998-2020. aastatel registreeritud surmasid ning kokku oli 22 aasta jooksul 136 surmajuhtumit, kus surmajärgses toksikoloogias tuvastati isiku verest ainult kannabinoide. Nendest 136-st juhtumist ainult ühes tuvastati kanepitoksilisus kui peamine surma põhjus (muud traumad või haigust ei leitud ning isikut kirjeldati kui väga tihedat kanepi tarvitajat). Enamike juhtumite puhul oli surma põhjuseks kas enesetekitatud vigastused või muud traumad.⁴²

³⁵ Tamm, G., Haring, L. Narkosurmade analüüs. Tartu Ülikool, Justiits- ja Digiministeerium 2025, lk 29-30.

³⁶ Tervise Arengu Instituut 2025, lk 14-15.

³⁷ EUDA 05.06.2025.

³⁸ Tervise Arengu Instituut 2025, lk 14-15.

³⁹ Orro, E., jt. Alkoholi turg, tarbimine ja kahjud Eestis. Aastaraamat 2023. Tallinn: Tervise Arengu Instituut 2023, lk 23-24.

⁴⁰ Narkootikumide üledoosist põhjustatud surmad on 2022. aastal hüppeliselt kasvanud. – Tervise Arengu Instituut 24.01.2023. Kättesaadav: <https://www.tai.ee/et/uudised/narkootikumide-uledoosist-pohjustatud-surmad-2022-aastal-huppeliselt-kasvanud> (31.01.2026).

⁴¹ Tervise Arengu Instituut 2025, lk 14-15.

⁴² Rock, K. L., jt. Can cannabis kill? Characteristics of deaths following cannabis use in England (1998–2020). – Journal of Psychopharmacology 2022/36, No 12, lk 1363.

Ülejäänud üledoosi surmajuhtumid Eestis on suuresti tingitud uimastite segatarvitamisest.⁴³ Näiteks tarvitatakse koos erinevaid narkootilisi ja psühhotroopseid aineid või narkootikume koos alkoholiga. Seejuures uimastite segatarvitamine ei pruugi olla teadlik ega tahtlik tegevus, kuna tarvitaja tihtilugu ei tea, millistest erinevatest psühhoaktiivsetest ainetest tema poolt ostetav ja tarvitatav narkootiline aine koosneb.⁴⁴ Näiteks 2022. aastal leiti kahe üledoosi ohvri kehas lisaks nitaseenidele ka loomadele mõeldud ravimit ksülaasiin.⁴⁵ Ksülaasiini lisatakse fentanüülide ja nitaseenide juurde selleks, et nende toimet võimendada ja pikendada, kuid sellega kaasnevad äärmiselt tervist kahjustavad tagajärjed (aeglustub südame löögisagedus, vererõhk langeb, ajus tekib hapnikuvaegus). Seejuures, kuna kõikidel toksikoloogialaboritel ei ole võimekust antud ainet koeproovidest määrata, siis võib ksülaasiini segamine teiste narkootiliste ainete juurde olla palju laiemalt levinud kui seni teatud.⁴⁶ Euroopas on täheldatud ka juhtumeid, kus heroini sisse segati fentanüüli ning müüdi seda siis heroini nime all.⁴⁷ See näitab, et osades juhtumites ei surda mitte selle aine üledoosi, mida tarvitaja arvab ostvat, vaid just ohtlike lisaainete tõttu, mis on valmistajate poolt ainele juurde segatud toime võimendamiseks või mahu suurendamiseks ning millest tarvitajal ei pruugi aimugi olla.⁴⁸ Kuna narkootiliste ainete tootmise üle puudub kontroll, siis valmistajad saavad kombineerida erinevaid aineid, mis võivad suurendada terviseprobleeme ning üledoosi saamise riski.

Selleks, et vähendada üledoosi surevate inimeste arvu, sõlmisid Sotsiaalministeerium, Siseministeerium, Politsei- ja Piirivalveamet, Tervise Arengu Instituut ja Häirekeskus 2024. aastal hea samariitlase akti, mille kohaselt ei karista politsei narkootiliste ainete tarvitamisega seotud terviserikke tekkimisel abi kutsujat ega -vajajat. See kehtib aga ainult siis, kui isikud tarvitavad või omavad väikeses koguses narkootilist ainet ning teevad politseiga koostööd. Lisaks on alates 2013. aastast Eestis retseptiravimina kättesaadav naloksoon, mis on ravim, mida kasutatakse vastumeetmena opioidide üledoosi korral. Selle aja jooksul on suudetud tänu naloksoonile hoida ära ligikaudu kaks tuhat potentsiaalselt surmaga lõppevat üledoosi.⁴⁹ Hea samariitlase akti sõlmimine võib ka olla üheks põhjuseks, miks registreeritud narkoväärtegude

⁴³ Tervise Arengu Instituut 2025, lk 14-15.

⁴⁴ Tamm, Haring 2025, lk 30-31.

⁴⁵ Tervise Arengu Instituut 24.01.2023.

⁴⁶ Tamm, Haring 2025, lk 32, mis võtab kokku järgmiste uuringute info: Choi, S., Irwin, M. R., Kiyatkin, E. A. Xylazine effects on opioid-induced brain hypoxia. – *Psychopharmacology*, 2023/240, No 7, lk 1561–1571; The Growing Threat of Xylazine and Its Mixture with Illicit Drugs: DEA Joint Intelligence Report 2022. – Drug Enforcement Administration (DEA) 2022. Kättesaadav: <https://www.dea.gov/sites/default/files/2022-12/The%20Growing%20Threat%20of%20Xylazine%20and%20its%20Mixture%20with%20Illicit%20Drugs.pdf> (31.01.2026).

⁴⁷ Uusküla, A., jt. The fentanyl epidemic in Estonia: factors in its evolution and opportunities for a comprehensive public health response, a scoping review. – *International Journal of Drug Policy* 2020/81, lk 4.

⁴⁸ Singh, V. M., Browne, T., Montgomery, J. The Emerging Role of Toxic Adulterants in Street Drugs in the US Illicit Opioid Crisis. – *Public Health Reports* 2020/135, No 1, lk 6.

⁴⁹ Tervise Arengu Instituut 2025, lk 16.

arv on viimastel aastatel olnud languses. Seega näib, et riik liigub vaikselt praktikas selle poole, et põhiliseks eesmärgiks ei ole mitte tarvitajate karistamine, vaid eelkõige nende tervise ja turvalisuse tagamine.

Nagu eelnevalt toodud statistikast nähtub, siis peaaegu iga kolmas Eesti 16-64-aastastest elanikest on vähemalt korra elus tarvitanud mõnda narkootilist ainet.⁵⁰ Seejuures on tarvitajate ning ka üledoosi tõttu surnud inimeste arv tõusuteel. See võib olla tingitud ka asjaolust, et narkootilised ained muutuvad aja jooksul aina lihtsamini kättesaadavaks. Kui kunagi oli vaja isiklikke tutvusi aine hankimiseks, siis tänapäeval on kõik liikunud internetti ning uimastite üleandmine käib anonüümselt ja kontaktivabalt läbi pimepeidikute või postisaadetiste.⁵¹ See näitab, et narkootiliste ja psühhotroopsete ainete levik ja kättesaadavus kasvab aina enam ning ainete tarvitamine ja sellega kaasnevad kahjud on Eesti ühiskonnas jätkuvalt probleemiks.

1.2 Seadusandluse arengud

Kui 1990. aastatel Eestis narkootiliste ja psühhotroopsete ainete tarvitajate ja narkokuritegude arv jõudsalt suurenes ning narkootikumidega kaasnevad probleemid süvenesid, siis hakkas riik arendama ka oma uimastipoliitikat. 1990. aastate teises pooles võeti riigikogus vastu narkootiliste ja psühhotroopsete ainete seadus⁵², psühhiaatrilise abi seadus⁵³ ja ravimiseadus⁵⁴. Riik hakkas panustama ka rohkem vahendeid narkomaania ennetamisse ja ravisse ning loodi uusi institutsioone ja koostati ennetusstrateegiaid, et võidelda uimastitega kaasnevate probleemidega.⁵⁵

Seejuures siseriikliku narkopoliitika loomisel tuleb riigil arvestada ka rahvusvaheliste õigusaktidega. Nimelt narkootiliste ja psühhotroopsete ainete regulatsiooni aluseks rahvusvahelise õiguse tasandil on peamiselt kolm ÜRO konventsiooni: 1961. aasta narkootiliste ainete ühtne konventsioon⁵⁶, 1971. aasta psühhotroopsete ainete konventsioon⁵⁷ ja 1988. aasta

⁵⁰ Vorobjov, Kaste, Veskimäe 2024, lk 7.

⁵¹ Ruus, R. PPA narkotalituse juht: üledoosisurmad on viiekordistunud, narkoturg liigub internetti. – Delfi 27.12.2025. Kättesaadav: <https://www.delfi.ee/artikkel/120424722/intervjuu-ppa-narkotalituse-juht-üledoosisurmad-on-viiekordistunud-narkoturg-liigub-internetti> (12.01.2026).

⁵² Narkootiliste ja psühhotroopsete ainete seadus. – RT I 1997, 52, 834.

⁵³ Psühhiaatrilise abi seadus. – RT I 1997, 16, 260.

⁵⁴ Ravimiseadus. – RT I 2005, 2, 4.

⁵⁵ Paimre 2013, lk 20-24.

⁵⁶ ÜRO 1961. aasta narkootiliste ainete ühtne konventsioon. – RT II 1996, 19, 84.

⁵⁷ ÜRO 1971. aasta psühhotroopsete ainete konventsioon. – RT II 1996, 19, 84.

narkootiliste ja psühhotropsete ainete ebaseadusliku ringluse vastane konventsioon⁵⁸. 1996. aastal ratifitseeris riigikogu ÜRO 1961. aasta ja 1971. aasta uimastikonventsioonid ning 2000. aastal 1988. aasta konventsiooni.

1961. aastal loodud narkootiliste ainete ühtne ÜRO konventsioon koondas kõik varasemalt loodud konventsioonid ühte dokumenti. Konventsiooni sissejuhatavas osas on öeldud, et “narkomaania on üksikutele isikutele tõsiseks paheks ja kujutab inimkonnale potentsiaalset majanduslikku ja sotsiaalset ohtu.” Konventsiooni laiemaks eesmärgiks on tõkestada narkootikumide levikut ning seeläbi parandada inimkonna tervist ja üldist heaolu. Antud ÜRO konventsioonist tulenevad ainete nimekirjad, kontrollmeetmed ja kohustus kriminaliseerida teatud käitlemisvormid järgides riigi enda põhiseaduslikke piiranguid. Seejuures ei kohusta konventsioon otsesõnu kriminaliseerima tarvitamist (vt artikkel 36). ÜRO 1961. ja 1971. aasta konventsioonid jagasid narkootilised ained nelja kategooriasse vastavalt nende ohtlikkusele inimese tervisele. Muuhulgas ÜRO 1971. aasta psühhotropsete ainete konventsioon tõi lisaks ka uued psühhotropsed ained, mida 1961. aasta konventsioon ei käsitlenud.⁵⁹

1988. aastal võttis ÜRO vastu narkootiliste ja psühhotropsete ainete ebaseadusliku ringluse vastase konventsiooni, mis sisaldab meetmeid narkomaania leviku tõkestamiseks ja kohustab käitlemise kriminaliseerima, kuid seejuures ei kohusta see otsesõnu sarnaselt varasematele konventsioonidele tarvitamise eest kriminaalkorras karistama.⁶⁰ Rahvusvaheline Narkootikumide Kontrollinõukogu (INCB) sõnas ka oma 2021. aasta aruandes, et narkootiliste ja psühhotropsete ainete väikeses koguses ja isiklikuks tarbimiseks omamise dekriminaliseerimine on kooskõlas narkootiliste ainete konventsioonide sätetega.⁶¹

Lisaks järgib Eesti narkootiliste ja psühhotropsete ainete regulatsioon ka Euroopa Liidu õigusakte. Üldine seadusandlik raamistik tuleneb Euroopa Nõukogu raamotsusest nr 2004/757/JSK⁶², milles on sätestatud Euroopa Liidu ühised miinimumeeskirjad uimastikaubandusega seotud õigusrikkumiste ja karistuste määratlemise kohta (vt artikkel 2 ja 4). Seejuures ei ole raamotsuses defineeritud ka narkootiliste ja psühhotropsete ainete suure koguse mõistet, mis tähendab, et see on jäetud liikmesriikide enda otsustusruumi.⁶³ Samuti on

⁵⁸ Narkootiliste ja psühhotropsete ainete ebaseadusliku ringluse vastane Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni konventsioon. – RT II 2000, 15, 92.

⁵⁹ Landwehr, O., Khan, D. E. Legalize It!? – Opportunities and Challenges for the Regulation of Cannabis under European Law: Is Legalisation Legal? – The European Criminal Law Associations' Forum 2023/1, lk 91.

⁶⁰ *Ibidem*.

⁶¹ Report of the International Narcotics Control Board for 2021. Vienna: International Narcotics Control Board 2022, lk 54.

⁶² 25. oktooberi 2004. aasta Euroopa Nõukogu raamotsus nr 2004/757/JSK, millega kehtestatakse miinimumeeskirjad ebaseadusliku uimastiäri kuriteokooosseisu ja karistuste kohta. – ELT L 335, lk 1-10.

⁶³ EKo C-634/18, *Jl versus Prokuratura Rejonowa w Słupsku*, ECLI:EU:C:2020:455, p 10-13.

jällegi jäetud liikmesriigi enda pädevusse otsustada kas isikliku tarbimise eest karistada või mitte.

Tuginedes eelnevalt nimetatud rahvusvahelistele regulatsioonidele ning selleks, et vähendada narkootiliste ja psühhotroopsete ainete käitlemisest ja tarvitamisest tulenevat kahjulikku mõju tervisele ning inimestele ja ühiskonnale laiemalt, on narkootiliste ja psühhotroopsete ainete käitlemine Eestis seatud riikliku kontrolli alla.⁶⁴ Nimelt narkootiliste ja psühhotroopsete ainete käitlemine on seadusega keelatud, välja arvatud meditsiinilisel või teaduslikul eesmärgil, õppeotstarbel või kuritegevuse ennetamiseks, avastamiseks ning tõkestamiseks (NPALS § 3 lg 1). Kriminaliseerimise üldeesmärgiks on piirata uimastite liikumist ja kättesaadavust tsiviilkäibes.⁶⁵

Eestis kehtiva regulatsiooni kohaselt on narkootilised ja psühhotroopsed ained Sotsiaalministri 18. mai 2005. a määruses nr 73 „Narkootiliste ja psühhotroopsete ainete nimekirjad ning nende ainete meditsiinilisel ja teaduslikul eesmärgil käitlemine”⁶⁶ kehtestatud nimekirjades loetletud ained ja ainete rühmadesse kuuluvad ained (NPALS-i § 2 lg 1 ja § 3¹ lg 1). Täpsemalt on ained jagatud kuude nimekirja lähtudes konventsioonides toodud juhustest ning arvestades sõltuvuse tekkimise riski suurust.⁶⁷ I-II ja V-VI nimekirja kuuluvad narkootilised ained, mis võivad tekitada sõltuvust ning terviseprobleeme.⁶⁸ Näiteks on nendeks amfetamiin, kokaiin ja gammabütürolaktoon (GBL). V nimekirjas loetletud ainete käitlemine on keelatud aga üksnes siis, kui selle eesmärgiks on isikule narkojoobe tekitamine (NPALS § 3 lg 1¹). III ja IV nimekirjas on psühhotroopsed ained, mis on vähem sõltuvust tekitavad ning mida kasutatakse ka arsti väljakirjutamisel ravimitena.⁶⁹ Sellisteks aineteks on muuhulgas näiteks tramadool ja ketamiin. Seejuures ei erista seadus nn pehmeid (nt kanep) ja tugevaid (nt kokaiin) narkootilisi aineid.⁷⁰ Nimekirjades toodud ained mõjutavad tarvitajate meeleolu, käitumist ja ümbritseva maailma tajumist.⁷¹

Eesti õiguses on narkootiliste ja psühhotroopsete ainetega seotud süüteod sätestatud nii narkootiliste ja psühhotroopsete ainete ning nende lähteainete seaduses (NPALS) kui ka karistusseadustikus (KarS). Karistusseadustiku 12. peatükis on sätestatud rahvatervisevastased

⁶⁴ Sootak, KarSK 12. ptk sj/3.1.

⁶⁵ *Ibidem*.

⁶⁶ Narkootiliste ja psühhotroopsete ainete nimekirjad ning nende ainete meditsiinilisel ja teaduslikul eesmärgil käitlemine - RT I, 30.07.2025, 8.

⁶⁷ Sootak, KarSK 12. ptk sj/3.4.1.

⁶⁸ Ahven, Tüllinen, Tamm 2024, lk 10.

⁶⁹ *Ibidem*.

⁷⁰ Sootak, KarSK 12. ptk sj/3.4.3.

⁷¹ Mis on uimastid ja kuidas neid liigitatakse? – Narko. Kättesaadav: <https://www.narko.ee/mis-on-uimastid-ja-kuidas-neid-liigitatakse/> (01.11.2025).

süüteod ning antud peatüki esimesse jaosse on koondatud narkootikumidega seotud süüteod, mis on sätestatud §-des 183-190. Antud töö keskendub narkootiliste ja psühhotroopsete ainete tarvitamisele ja enda tarbeks valdamisele, mis võivad kuuluda nii väärteokoosseisu (NPALS § 15¹) kui ka kuriteokoosseisu (KarS § 184).

Kriminaalkorras on karistatav narkootiliste ja psühhotroopsete ainete suures koguses ebaseaduslik käitlemine (KarS § 184). NPALS § 3¹ lõike 3 kohaselt loetakse suureks narkootilise või psühhotroopse aine, taime või seene kogust, millest piisab narkojoobe tekitamiseks vähemalt kümnele inimesele. Seega suure koguse määramisel on aluseks võetud, milline kogus ainet tekitaks narkojoobe ühele keskmisele inimesele. Keskmise isiku all peetakse silmas teatud määral narkootikumidega puutumuses olevat inimest (mitte esmatarvitajat ega pikaajalist sõltlast).⁷² Aluseks tuleb võtta puhta, mitte segatud aine kogus.⁷³

Seejuures on kriminaalkorras karistatav aine suures koguses igasugune käitlemine. Käitlemise mõiste on toodud NPALS § 2 punktis 3 järgmise loeteluna: omamine, valdamine, vahendamine, tarbimine, kasvatamine, korjamine, valmistamine, tootmine, töötlemine, pakkimine, säilitamine, hoidmine, laadimine, vedu, sisse- ja väljavedu, transiidi kui tolliprotseduuri rakendamine, tasu eest või tasuta tarnimine kolmandale isikule. Seega hõlmab KarS § 184 nii kaubanduslikul eesmärgil käitlemist kui ka olukordi, kus isik valdab ainet üksnes enda tarbeks, kuid kogus ületab suure koguse alampiiri.

Mitmed õigusteadlased ja nõunikud on avaldanud kriitikat ja arvamust, et hetkel kehtivat suure koguse alampiiri tuleks tõsta. Justiitsministeerium avaldas 2024. aastal narkopoliitika analüüsi, kus toodi muuhulgas välja, et suure koguse alampiiri võiks tõsta 30 doosini. Põhjenduseks toodi, et praegune alampiir ei arvesta regulaarsete tarvitajatega, kes on muutunud ainete osas tolerantsemaks, mistõttu vajavad nad joobe saavutamiseks palju suuremat kogust kui üks keskmine inimene, kelle järgi on suure koguse alampiir hetkel määratud. Seetõttu omavad tihti regulaarsed tarvitajad suures koguses aineid ka ainult enda tarbeks.⁷⁴ Nimetatud analüüsile tuginedes on Justiits- ja Digiministeeriumi poolt 2026. aasta alguses algatatud ka karistusseadustiku muutmise eelnõu väljatöötamiskavatsus narkootikumide käitlemisega seotud kuriteokoosseisude diferentseerimiseks.⁷⁵ Kui suurendada suure koguse määra, siis väheneks ka KarS § 184 alusel menetlevate kuritegude arv oluliselt ning see võimaldaks suunata

⁷² Sootak, KarSK 12. ptk sj/3.7.

⁷³ RKKKo 3-1-1-121-06, p 11.

⁷⁴ Ahven, Tüllinen, Tamm 2024, lk 20.

⁷⁵ Justiits- ja Digiministeerium 2026.

rohkem ressursi just nendele isikutele, kes narkootilisi aineid kaubanduslikul eesmärgil käitlevad, mitte enda tarbeks tarvitajatele.

Kehtiv õigus võimaldab teatud juhtudel ka karistuse asemel ravile suunamist, kuid nende meetmete rakendamine on piiratud. Nimelt 2014. aastal lisati karistusseadustikku § 69², mille kohaselt, kui isikule mõistetakse kuuekuuline kuni kaheaastane vangistus teo eest, mille ta on toime pannud ravitava või kontrollitava psüühikahäire tõttu, võib kohus asendada vangistuse raviga. Selle alla kuulub ka narkomaanide sõltuvusravi isikule, kes on kuriteo toime pannud narkomaania tõttu (KarS § 69² lg 6 p 1). 2016. aastal muudeti ka kriminaalmenetluse seadustiku⁷⁶ (KrMS) §-i 203 selliselt, et narkosüütegude puhul võib prokuratuur taotleda, et kohus lõpetaks kriminaalmenetluse isiku ravile suunamise või häire muul viisil kontrolli all hoidmise tingimusel. Mõlema sätte rakendamine on aga võimalik ainult siis kui süüdistataval on juba väljakujunenud ja diagnoositav sõltuvushäire. Seega ei ole neid sätteid võimalik rakendada enamike regulaarsete tarvitajate puhul, kellel ei ole diagnoositud sõltuvushäiret, kuigi see võiks olla otstarbekas karistusalternatiiv ka neile.

Kuni 2002. aastani oli kriminaalkodeksi⁷⁷ (KrK) § 202⁵ lõike 1 kohaselt narkootiliste ainete omandamine, hoidmine või tarvitamine karistatav kriminaalkorras rahatrahvi või vabadusekaotusega kuni kolme aastani. Alates 01.09.2002 jõustunud seaduse muudatusest, on väikeses koguses narkootiliste ja psühhotroopsete ainete käitlemine Eesti õiguse kohaselt karistatav väärteokorras. Nimelt sätestab NPALS § 15¹ lõige 1, et väikeses koguses narkootilise või psühhotroopse aine arsti ettekirjutuseta tarvitamise või väikeses koguses ebaseadusliku valmistamise, omandamise või valdamise eest karistatakse rahatrahviga kuni 300 trahviühikut või arestiga. Alates 2025. aasta esimesest jaanuarist on ühe trahviühiku suuruseks 8 eurot (KarS § 47 lg 1). Seega narkootilise aine tarvitamise või enda tarbeks väikeses koguses valdamise eest on võimalik isikut karistada maksimaalselt 2400 euro suuruse trahviga või arestiga ehk vabaduse võtmisega kuni 30 päevaks (KarS § 48).

Kui uimastite väikeses koguses omamine või valdamine enda tarbeks on karistatav väärteokorras, siis KarS § 183 alusel on kriminaalkorras karistatav narkootilise või psühhotroopse aine väikeses koguses ebaseaduslik edasiandmine või vahendamine, selle ebaseaduslik valmistamine, omandamine või valdamine edasiandmise eesmärgil, samuti ebaseaduslikult selle väikeses koguses üle riigipiiri toimetamine süstemaatiliselt. Seega erineb antud säte NPALS § 15¹ lõikest 1 selle poolest, et kriminaalkorras karistatakse isikut, kes omab

⁷⁶ Kriminaalmenetluse seadustik. – RT I, 22.12.2025, 3.

⁷⁷ Kriminaalkodeks. – RT 1992, 20, 288.

väikeses koguses uimasteid eesmärgil, et neid edasi müüa või toimetada. Riigikohus on öelnud, et antud sätte eesmärgiks on piirata narkootiliste ja psühhotroopsete ainete tsiviilkäivet olenemata aine kogusest.⁷⁸

Seega on Eesti otsustanud seni narkoprobleemile läheneda läbi karistusõiguslike meetmete, täpsemalt karistada tarvitajaid väärteokorras ning suures koguses, sh enda tarbeks omajaid, kriminaalkorras. Viimastel aastatel on riik võtnud siiski suuna liberaalsema uimastipoliitika poole. Siseministeeriumi poolt on välja antud valge raamat, millega nähakse ette Eesti narkopoliitika kõige olulisemad sihid kuni aastani 2030. Peamisteks sihtideks on seatud, et narkootiliste ainete tarvitamine ja sellega kaasnevad kahjud oleks langustrendis, õigusrikkumiste puhul eelistataks karistuse asemel abiteenuseid ning et tarvitajasse ei suhtutaks tõrjuvalt vaid kui inimesse, kes peab saama vajadusel igakülgset abi.⁷⁹ Seejuures narkopoliitika peab tegema rohkem vahet tarvitajate, sealhulgas sõltlastest õigusrikkujate ning narkootiliste ainetega kriminaalse tulu teenimise eesmärgil kauplejate, tarnijate ja vahendajate karistamisel, kuna ühetaoline karistuspoliitika ainult suurendab ühiskonnas narkootikumidega seotud kahjusid.⁸⁰

⁷⁸ RKKKo 3-1-1-4-04, p 14.1.

⁷⁹ Siseministeerium 2021, lk 5-6.

⁸⁰ *Ibidem*, lk 25-26.

2. KRIMINALISEERIMISE RAAMISTIK

2.1 Vajadus kriminaliseerimise põhimõtete järgi

Narkootiliste ja psühhotroopsete ainete tarvitamine ja enda tarbeks valdamine on küll karistatav, kuid nagu eelnevalt toodud statistikast nähtub, ei ole senine narkopoliitika tulemust toonud – narkootikumide tarvitamine on laialdaselt levinud ning nende menetlemine nõuab palju ressursi. Sellises olukorras on asjakohane vaadata üle, millistel alustel on tarvitamise ja enda tarbeks valdamise karistatavus põhjendatud. Selleks, et need argumendid saaksid tõstatatud, tehakse kõigepealt tööd teoreetiliste allikatega, st tuuakse välja kriminaliseerimist toetavad ning seda ümberlukkavad asjaolud, millele võiks seadusandja mõelda, kui ta hakkab otsustama, kas muuta mõni tegu kriminaal- või väärteokorras karistatavaks. Seejärel keskendutakse narkootiliste ja psühhotroopsete ainete tarvitamise ja enda tarbeks valdamisega seotud spetsiifilistele argumentidele ning neile tuginedes analüüsitakse, kas tarvitamise ja enda tarbeks valdamise eest karistamine võiks olla tänapäeval endiselt piisavalt põhjendatud.

Kriminaalpoliitika eesmärgiks on määratleda, milliseid kuritegevusevastase võitluse eesmärke milliste vahenditega saavutada. Karistusõiguse kõige üldisemaks ülesandeks on õigushüvede ja õiguskorra kaitse. Seejuures karistusõigusega taotletavate eesmärkide määratlemisel tuleb lähtuda ühiskonnas omaksvõetud väärtustest. Kriminaalpoliitika jaoks laiemalt tähendab see kavandatavaid seadusemuudatusi silmas pidades nende väärtuste ülekandmist karistusõiguse normidesse. Seega on kriminaalpoliitika põhiliseks ülesandeks määratleda, milline käitumine on süütegu ning milliste sotsiaalsete probleemide või konfliktide lahendamiseks on vajalik sekkuda karistusõigusega, et tagada ühiskonnas üldine kord ja turvalisus.⁸¹

Karistusõiguse funktsiooni peale mõeldes tekib aga mitmeid küsimusi. Millist käitumist seadusandja siis ikkagi saab ja millist ta peab kodanikele karistuse ähvardusel keelama? Milliste kriteeriumite alusel seadusandja seda otsustab? Kas seadusandja võib karistatavaks muuta kõik teod, mida ta peab vähegi ebamoraalseks või kahjulikuks? Kas peaksid eksisteerima mingid lisakriteeriumid, millele toetudes saab otsustada teo kriminaliseermise vajalikkuse üle?

Küsimustele vastamise muudab keeruliseks ka asjaolu, et kriminaliseeritavad teod võivad aja jooksul muutuda ning ka samal ajal võidakse erinevates paikades erinevaid tegusid pidada õigustatuks. Seetõttu ühe põhimõttena tuleks kriminaliseerimise juures arvestada ka teo levikut ja sotsiaaladekvaatsust. Nimelt peab kriminaliseeritav tegu olema sellisel määral levinud ja sotsiaalselt taunitud, et oleks võimalik eeldada ühiskonna üldist heakskiitu, et sellise teoga

⁸¹ Sootak, J. Kriminaalpoliitika. Tallinn: Juura 2015, lk 17-18.

kaasneb karistus. Kui ühiskond ei kiida sanktsioneerimist heaks, väheneb ka karistusega kaasnev sotsiaalne hukkamõist, mis on üheks karistuse tunnuseks.⁸²

Karistusõigus on ka kõige repressiivsem õigusharu, mille rakendamine toob kaasa ulatuslikud sekkumised isiku õigustesse ja vabadustesse. Seetõttu peab iga kriminaliseerimise otsus olema põhjalikult läbimõeldud ja põhjendatud, et vältida ülekriminaliseerimist.⁸³ Liigne riigipoolne sekkumine võib tuua ühiskonnale rohkem kahju kui kasu. Ülekriminaliseerimise vältimiseks ongi abiks ka kriminaliseerimise põhimõtted, mis aitavad otsustada kas ja millises ulatuses on karistusõiguslik sekkumine igal üksikul juhul õigustatud.

2.1.1 Kriminaliseerimist toetavad asjaolud

Peamiselt Anglo-Ameerika riikides kasutusel olev kahju printsiip kujutab endast ühte karistusõiguse alust, mille kohaselt on riigil õigus sekkuda üksikisiku õigustesse ja vabadusse vaid juhul, kui tema käitumine põhjustab teistele isikutele kahju. Kahju printsiibi algse idee sõnastas J. S. Mill oma teoses *On Liberty* (1859. a), kus ta sõnas, et “ainus legitiimne põhjus, miks riik võib oma võimu kasutada üksikisiku tahte vastaselt, on teistele tekitatud kahju ennetamine.”⁸⁴ J. S. Milli idee oli kaitsta üksikisiku autonoomiat ja piirata ühiskonna sekkumist indiviidi valikutesse ja tegudesse, kuna ta leidis, et iga inimene on kõige paremini kursis enda vajaduste ja väärtustega ning seetõttu ei saa riigil olla paremat arusaama sellest, kuidas keegi peaks enda elu elama.⁸⁵

Algset ja väga kitsast J. S. Milli kahju põhimõtet arendas edasi Anglo-Ameerika õigusfilosoof J. Feinberg. J. Feinberg uuris, millised vabadust piiravad põhimõtted võiksid õigustada riigi sunnivõimu kasutamist ning tõi välja neli võimalikku õigustust kriminaliseerimiseks: kahju teistele (*harm to others*)⁸⁶, rikkumine kolmanda isiku suhtes (*offence to others*)⁸⁷ ehk solvamise

⁸² Sootak 2015, lk 88.

⁸³ Reinthal, T. Karistusõiguse suund – ülekriminaliseerimine? – *Juridica* 2010, No 10, lk 750.

⁸⁴ Ambos, K. The Overall Function of International Criminal Law: Striking the Right Balance Between the Rechtsgut and the Harm Principles. A Second Contribution Towards a Consistent Theory of ICL. – *Criminal Law and Philosophy* 2015/9, No 2, lk 309.

⁸⁵ Gostin, L. O., Gostin, K. G. A Broader Liberty: J.S. Mill, Paternalism and the Public's Health. – *Public Health* 2009/123, No 3, lk 215.

⁸⁶ Feinberg, J. The Moral Limits of the Criminal Law. I köide: Harm to Others. Oxford: Oxford University Press 1984.

⁸⁷ Feinberg, J. The Moral Limits of the Criminal Law. II köide: Offense to Others. Oxford: Oxford University Press 1985.

printsii, kahju iseendale (*harm to self*)⁸⁸ ehk paternalistlik käsitlus ja kahjutu õigusrikkumine (*harmless wrongdoing*)⁸⁹ ehk moraalivastutusel põhinev käsitlus (*legal moralism*).

J. Feinbergi hinnangul on just kahju printsii kõige veenvam alus määramaks, millal riik võib karistusõiguslikult sekkuda. Kahju printsiibi kohaselt on kriminaliseerimine õigustatud juhtudel, kui see on vajalik, et ennetada või vähendada teistele isikutele tekkivat kahju. Seejuures, mida tõenäolisem on kahju tekkimine, seda tugevam on kriminaliseerimise alus.⁹⁰ “Kahju” mõiste all pidas J. Feinberg silmas tõsiseid takistusi isiku huvidele. “Huvide” alla kuuluvad tema hinnangul inimese heaolu ja eneseteostuse seisukohalt olulise tähendusega eesmärgid.⁹¹ A. von Hirsch ja N. Jareborg täpsustasid ning tõid välja neli põhilist huvi, mis igal inimesel on: kehaline puutumatus, materiaalsed vajadused, väärikus ning privaatsus ja autonoomia.⁹² Seega kahju printsiibi kohaselt tuleks tegu kriminaliseerida, kui see rikub teise isiku pikaajalisi eesmärke või mõnda A. von Hirschi ja N. Jareborgi loodud põhihuvi. Siiski leidis J. Feinberg, et kahju printsiibist üksi päris ei piisa.

Rikkumine kolmanda isiku suhtes õigustab ka sellise käitumise eest karistamist, mis on iseenesest kahjutu, kuid mis rikub häid kombeid ja tekitab tugevat ebamugavust või pahameelt. Seega ei kaasne sellise teoga mitte otsene kahju, vaid vahetud emotsioonid, nagu vastikus, piinlikkus või ärritus.⁹³ Näiteks on Eesti õiguse järgi vääртеokorras karistatav avalikus kohas käitumise üldnõuete rikkumine (KarS § 262), kuhu alla kuulub ka avalikus kohas alasti viibimine (korrakaitseadus⁹⁴ (KorS) § 55 lg 1 p 3). Sellise teoga ei tekitata kellelegi otsest kahju, vaid pigem ebameeldivust või vastikustunnet. Võib nõustuda, et ainuüksi kahju printsiibiga ei ole alati võimalik põhjendada karistusõiguslikku sekkumist, kuna see võib olla vajalik ka olukordades, kus ei ole tekitatud teisele isikule otsest kahju, vaid ainult tugevaid emotsioone.

Moraalivastutus põhineb veendumusel, et „teatud käitumise keelamine võib olla moraalselt õigustatud üksnes seetõttu, et see on oma olemuselt ebamoraalne, isegi kui see ei põhjusta kahju ega solvangut ei toimepanijale endale ega ka teistele.”⁹⁵ Üldjuhul on moraalinormid ühiskonnas

⁸⁸ Feinberg, J. The Moral Limits of the Criminal Law. III köide: Harm to Self. Oxford: University Press 1989.

⁸⁹ Feinberg, J. The Moral Limits of the Criminal Law. IV köide: Harmless Wrongdoing. Oxford: Oxford University Press 1990.

⁹⁰ Hughes, J. Harm to Others; Offense to Others. – Harvard Civil Rights–Civil Liberties Law Review 1986/21, No 1, lk 342.

⁹¹ Feinberg 1984, lk 34-36.

⁹² Von Hirsch, A. Jareborg, N. Gauging Criminal Harm: A Living-Standard Analysis. – Oxford Journal of Legal Studies 1991/11, No 1, lk 19.

⁹³ Feinberg 1985, lk 1-2.

⁹⁴ Korrakaitseadus. – RT I, 05.07.2025, 12.

⁹⁵ Debbaut, S. The Legitimacy of Criminalizing Drugs: Applying the ‘Harm Principle’ of John Stuart Mill to Contemporary Decision-Making. – International Journal of Law, Crime and Justice 2022/68, lk 2.

tunnustatud ning omaksvõetud käitumisstandardid. See tähendab, et moraalinormid eksisteerivad õigusnormidega kooskõlas. Kui on alust arvata, et norm ei ole ühiskonna poolt omaksvõetud ning selle rikkumine häirib oluliselt ühiskonna tavapärast toimimist, võib olla õigustatud normi tagamine ka karistusõiguslike meetmetega.⁹⁶ J. Feinberg küll käsitles moraalivastutust, kuid leidis, et see ainuüksi ei ole piisavaks kriminaliseerimise aluseks.⁹⁷

Kui Anglo-Ameerika õigus keskendub kahju printsiibile, siis Mandri-Euroopas on levinud õigushüve teooria. Õigushüve teooria kujunes 19. sajandil Saksamaal vastukaaluks varasemale Saksa õigusteadlase L. A. Feuerbachi nn õiguste teooriale, mille kohaselt võis kriminaliseerida ainult sellised teod, mis rikkusid üksikisiku subjektiivseid õiguseid. Saksa õigusteadlane D. Birnbaum pidas antud teooriat liiga kitsaks ning leidis, et selline käsitus õigustab tavapäraseid kuritegusid, nagu mõrv või vargus, kuid antud käsitus ei suuda seletada näiteks avaliku korra või religiooni vastu suunatud süütegusid.⁹⁸ Õigushüve teooria alguspanijaks peetaksegi D. Birnbaumi, kes 1834. aastal avaldas kriitikat L. A. Feuerbachi teooria kohta ning sõnas, et “kui rikkumist tahetakse käsitleda kuriteona, tuleb see mõiste loomuomaselt siduda mitte ainult õigusega, vaid ka hüvega.”⁹⁹

19. sajandi lõpus avastas D. Birnbaumi õigushüve teooria teine Saksa õigusteadlane K. Binding, kes leidis, et “õigushüve on kõik see, mida seadusandja peab väärtuslikuks ning mille häirimatut säilimist tuleb tagada normide abil.”¹⁰⁰ Kaasaegse käsitluse kohaselt mõistetakse õigushüve all inimeste sotsiaalseks kooseluks vajalikku elulist hüve ehk sotsiaalset väärtust, mille kaitsmiseks tuleb rakendada karistusõigust.¹⁰¹ Seega on õigushüve teooria negatiivseks piiriks, mis välistab kriminaliseerimise juhtudel, kui puudub kaitstav õigushüve.

D. Birnbaum jagas õigushüved omakorda kaheks: individuaalseteks ja kollektiivseteks. Individuaalsete õigushüvede hulka kuuluvad inimesele loomuomased hüved, nagu elu, tervis ja kehaline puutumatus. Kollektiivsed õigushüved, nagu näiteks avalik rahu ja rahvatervis, on tekkinud ühiskonna arengu tulemusel. Ühelt poolt on tegemist sotsiaalsete hüvedega, teiselt poolt muudab õiguslik kaitstus need just õigushüvedeks. Õigusliku kaitse seisukohalt on oluline see, et karistusõigus kaitseb õigushüvesid üksnes inimese rünnakute eest.¹⁰² Muud õigushüvede

⁹⁶ Sootak 2015, lk 76.

⁹⁷ Hughes 1986, lk 341–342.

⁹⁸ Dubber, M. D. Theories of Crime and Punishment in German Criminal Law. – American Journal of Comparative Law 2006/53, No 3, lk 6–7.

⁹⁹ Sootak 2015, lk 118–119.

¹⁰⁰ Dubber 2006, lk 7.

¹⁰¹ Sootak, J. (koost). Karistusõigus: üldosa. Tallinn: Juura 2018, I/20.

¹⁰² *Ibidem*, I/20–22.

kahjustamised, mis ei väljenda inimese püüdu eirata õigushüve puutumatust, ei kuulu karistusõiguse valdkonda.¹⁰³

Õigushüve teooria kohta on toodud välja ka mitmeid puuduseid ja kriitikat. Nimelt, et õigushüve teooria ise ei anna selgeid kriteeriume, mille alusel otsustada, milliseid hüvesid peaks karistusõigusega kaitsma ja milliseid mitte.¹⁰⁴ Karistusõigus peab tegelema vaid selliste rikkumistega, mis ohustavad ühiskonna või indiviidi olulisi hüvesid.¹⁰⁵ Õigushüve mõiste ise on aga liiga üldine ja võib õigustada mistahes riiklikku sekkumist.¹⁰⁶ Näiteks annab põhiseadus meile vihje, millised hüved on sotsiaalselt olulised, kuid sellest ainuüksi ei piisa, et õigustada selle hüve kriminaliseerimist.¹⁰⁷ Karistusõiguslik õigushüvede süsteem ei tohi minna kaugemale põhikorra õigushüvede süsteemist, sest vastasel juhul hakkaks karistusõigus karistusähvarduste kaudu põhjendamatult piirama põhiõigusi.¹⁰⁸ Võib nõustuda kriitikaga, et õigushüve mõistet võib määratleda liiga laialt ja ilma täiendavate piiranguteta võib see õigustada liiga ulatuslikku riiklikku sekkumist. Seetõttu ei saa õigushüve teooriat alati käsitleda iseseisva kriminaliseerimise alusena, vaid selle juurde tuleks vaadata lisaks ka teisi kriteeriume või teooriaid.

Selleks, et õigushüve mõistet piiritleda, on püütud seda siduda üksikisikuga. Nii on kujunenud isikulise õigushüve teooria, millega määratletakse õigushüve inimese kaitsmisväärse huvina. Isikulise õigushüve teooria hõlmab ka kollektiivseid õigushüvesid, kuid teooria kohaselt on kollektiivse õigushüve karistusõiguslik kaitse õigustatud vaid siis, kui selle rikkumine kahjustab ühtlasi ka üksikisiku huve.¹⁰⁹ Isikulise õigushüve teooria kohaselt peab karistusõigus liberaalses ühiskonnas teenima eelkõige inimese, mitte abstraktse ühiskonna huve.¹¹⁰ Seetõttu ei saa kollektiivseid väärtusi, nagu rahvatervis või avalik kord, isikulise õigushüve teooria kohaselt kaitsta karistusõiguslike meetmetega, kui puudub otsene seos üksikisiku huvide kahjustamisega. Teisalt ei ole võimalik alati kõiki süüteokoosseise, nagu näiteks looduskeskkonnaga seotuid, taandada üksikisiku tasandile ning seetõttu on jõutud järeldusele, et isikulise õigushüve teooria defineerib õigushüve mõistet liiga kitsalt ning see võib viia lünkadeni karistusõiguses.¹¹¹

¹⁰³ Sootak 2015, lk 119.

¹⁰⁴ Ambos 2015, lk 306.

¹⁰⁵ Santiago, M. P. Legal Goods Protected by the Law and Legal Goods Protected by the Criminal Law as Limits to the State's Power to Criminalize Conduct. – New Criminal Law Review 2008/11, No 3, lk 413.

¹⁰⁶ Ambos 2015, lk 306.

¹⁰⁷ Santiago 2008, lk 414-415.

¹⁰⁸ Sootak 2015, lk 119.

¹⁰⁹ Ginter, J., Randma, P., Sootak, J. Narkosüüteod Eestis. Tallinn: Juura 2007, lk 25-26.

¹¹⁰ Santiago 2008, lk 415.

¹¹¹ Sootak 2015, lk 119.

Õigushüve mõiste kitsendamiseks on toodud välja ka need aspektid, mis õigushüve mõiste alla ei kuulu. Nii ei kuulu karistusõiguse kaitse alla moraalivastased teod, mis laiemale üldsusele ei pruugi meeldida, kuid mille õiguslikul hindamisel puudub kahjustatav õigushüve.¹¹² Näiteks võib riigis suurem osa elanikkonnast pidada homoseksuaalsust ebamoraalseks, kuid see avalik arvamus ei anna alust homoseksuaalsuse kriminaliseerimiseks, kuna avalik pahameel või ühiskondlik taunimine ei ole iseseisvalt kaitstavaks õigushüveks.¹¹³

Kuigi Anglo-Ameerikas tuntud kahju printsiip ning Euroopas levinud õigushüve teooria võivad mõnedes aspektides üksteisest erineda, siis on õiguskirjanduses leitud, et neid kahte teooriat ei tuleks käsitleda üksteist välistavatena, vaid kõige parem on neid kohaldada kombineeritult.¹¹⁴ Nimelt aitavad mõlemad teooriad koosmõjus luua raamistiku, millal on riigil õigus karistusõiguslikult sekkuda. Õiguskirjanduses on leitud, et kui kahju printsiibi kohaselt võib kriminaliseerida teod, mis tekitavad kahju teistele, siis õigushüve teooria võib aidata täpsemalt piiritleda, mis liiki kahju tekitamise peaks karistatavaks muutma. Nimelt oleks sellisel juhul karistusõiguslikult relevantne kahju olemas ainult siis, kui selle teoga kaasneb mõne kaitstava õigushüve rikkumine.¹¹⁵ Niimoodi nende teooriate kombineeritud kasutamine võib aidata veidi piirata karistusõiguse liiga laia kohaldamist, kuid see ei aita siiski oluliselt piiritleda ega sisustada õigushüve mõistet ennast.

Nagu eelnevalt mainitud, tõi J. Feinberg kahju teooria juures üheks kriminaliseerimise aluseks muuhulgas välja ka kahju iseendale (*harm to self*) ehk paternalistliku käsitluse.¹¹⁶ Samas ei ole ka õigushüve teooria jaoks paternalism täiesti võõras. Nimelt mõlemad teooriad kasutavad ja tunnevad paternalismi kui erandit antud printsiipidest. Paternalistlik käsitlus hõlmab endas laias laastus inimese vabadusse või autonoomiasse sekkumist inimese enda hüvanguks.¹¹⁷ Seega võimaldab paternalistlik käsitlus õigushüve teooria ja kahju printsiibi kõrval laiendada karistusõiguse kohaldamisala. Tegemist on äärmiselt vaieldava käsitlusega, mille üle 1970.-1980. aastatel hoogustus filosoofiline ja õiguslik arutelu. Nimelt J. Feinberg arendas edasi J. S. Milli ideed ning leidis, et teatud juhtudel võib olla põhjendatud karistusõiguslike meetmete

¹¹² Sootak 2015, lk 120.

¹¹³ Ambos 2015, lk 305.

¹¹⁴ *Ibidem*, lk 314-316; Micheletto, L. Towards an Integrated (and Possibly Pan-European?) Prima Facie Legitimacy Test: Merging the Rechtsgut Theory, the Offensivita Principle, and the Harm Principle. – European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice 2021/3–4, lk 241–263.

¹¹⁵ Ambos 2015, lk 315-317.

¹¹⁶ Feinberg 1989.

¹¹⁷ Grill, K. Paternalism. – Encyclopedia of Applied Ethics 2012/2, No. 3, lk 359.

kohaldamine ning mõõdukas isiku vabadusse sekkumine ka enese kahjustamise ennetamiseks.¹¹⁸

Paternalism kujutab endas konflikti vabaduse ning autonoomia ja mõne muu väärtuse või hüve vahel. See tähendab, et isiku vabaduse piiramisega kaitstakse mõnda muud tema enda hüve, nagu näiteks tema tervist. Paternalistlike süüteokoosseisude loomise puhul on äärmiselt keeruline seada konkreetset piiri, et millal on sekkumine õigustatud ja millal mitte. Alati tuleb ühelt poolt kaaluda eesmärki indiviidi ennast kaitsta ning teiselt poolt kaaluda isiku õigust vabadusele ja autonoomiale. Vabaduse all võib mõista isikul lasuvat valikuvõimalust. Sellest tulenevalt paternalistliku sekkumise puhul tähendab vabaduse piiramine olukorda, kus mõned valikud muudetakse isiku jaoks kättesaamatuks või karistatavaks.¹¹⁹ Näitena võib tuua turvavöö mittekasutamise eest väärteokorras karistamise (liiklusseadus¹²⁰ (LS) § 239). Sätte eesmärgiks on kaitsta isiku elu ja tervist ohtlike liiklusolukordade tekkimisel. Riik näeb selle sätte kaudu ette, kuidas peab käituma, kui ei soovita saada karistada, vähendades isikute valikuruumi nende endi kaitseks. Autonoomiat mõistetakse tavaliselt enesemääramisõigusena ehk inimese iseseisvust ja õigust otsustada iseenda tegude üle. Paternalismi puhul tähendab see olukorda, kus indiviidi eest langetatakse otsuseid, mis teenivad eelduslikult mõnda tema enda hüve ning läbi selle sekkutakse tema autonoomiasse. Just valikuvabaduse ja autonoomia piiramine on kaks põhilist teooriat selgitamaks, mida tähendab paternalismi puhul isiku õigustesse sekkumine. Seejuures mõlemad teooriad eeldavad, et sekkumine toimub sellises valdkonnas, mis kuulub üksikisiku täieliku kontrolli alla.¹²¹

Leidub ka õigusteadlasi, nagu Ameerika õiguse professorid L. O. Gostin ja K. G. Gostin, kes leiavad, et teatud paternalistlikud süüteokoosseisud võivad olla õigustatud olukordades, kus üksikisikul lasuv piirang on väike, aga samal ajal piiranguga kaasnev ühiskondlik kasu on märkimisväärne. Nad leiavad, et teatud juhtudel üksikisiku vabaduse piiramise hinnaga on võimalik saavutada oluliselt suurem heaolu ühiskonnas üldiselt ja ka parem rahvatervis. Selle tulemusena võivad laieneda ka kodanike valikuvõimalused, sest kui inimesed elavad nende tervist toetavas keskkonnas, siis selle tulemusena suureneb nende suutlikkus elada täisväärtuslikumat elu. Seega leiavad L. O. Gostin ja K. G. Gostin, et sellises olukorras võib paternalism mitte vabadust kitsendada, vaid vastupidiselt olla vahend selle laiendamiseks.¹²²

¹¹⁸ Grill 2012, lk 359-360.

¹¹⁹ *Ibidem*, lk 361.

¹²⁰ Liiklusseadus. – RT I, 14.11.2025, 22.

¹²¹ Grill 2012, lk 361-362.

¹²² Gostin 2009, lk 215.

Siinjuures tuleb arvestada ka sellega, et mitmed üksikisikut ennast kahjustavad teod võivad mõjutada ka kas otseselt või kaudselt teisi, sealhulgas neid, kes ei ole nende mõjutustega nõus. Seetõttu võib piir enese ja teiste kahjustamise vahel olla mõneti udune.¹²³ See, et üksikisiku ennast kahjustava tegevuse tulemusena saabuvad ka ühiskonnas teatud tagajärjed, on aga tihti paratamatu. Näiteks kui juht otsustab autoga sõita ilma turvavööd kinnitamata ning satub liiklusõnnetusse ja saab vigastada, siis kaasneb sellega koormus riigi majandusele ja tervishoiusüsteemile. Lisaks võib turvavööta juht kujutada ohtu ka teistele autos viibijatele või liiklejatele, kuna ta võib avarii korral lennata autost välja. Seetõttu on paternalistlikke koosseise tihtilugu võimalik põhjendada ka just ühiskondlike tagajärgede kaudu, rõhutades selle mõjule rahvatervisele või majandusele. Niimoodi lähenedes riiklik sekkumine, mille tegelik eesmärk on üksikisiku enda kaitse, esitletakse teiste isikute hüvede kaitsena (*harm to others*).¹²⁴ Nii püütakse paternalistlikele koosseisudele leida tugevamaid õigustusi ning suuremat ühiskondlikku poolehoidu ja mõistmist.

J. Feinberg jagas paternalismi kaheks: pehme paternalism (*soft paternalism*) ja tugev paternalism (*hard paternalism*).¹²⁵ Pehme paternalismi kohaselt on sekkumine lubatud ainult juhul, kui isiku valik ei ole vabatahtlik või piisavalt teadlik. Nimelt on mõned tegevused nii tugevalt mõjutatud välistest teguritest, et neid ei saagi pidada isiku enda teadlikuks käitumiseks. Kui inimene teeb enda jaoks kahjuliku teo teadmatusest, siis võib riik sekkuda, et tagada isikule teadlikkus teoga kaasnevatest tagajärgedest. Kui selgub, et inimene mõistab teoga kaasnevaid riske, ei tohi pehme paternalismi kohaselt riik tema õigustesse sekkuda. Samuti on inimesi, nagu raske arenguhäirega isikud või alaealised, kes ei pruugi olla iseseisvalt võimelised vabatahtlikuks ja teadlikuks tegutsemiseks. Pehmel paternalismil põhinevat sekkumist on õigusteadlased ja filosoofid üldiselt laialdaselt aktsepteerinud, kuna kui inimene ise ei ole otsustusvõimeline või ei tegutse teadlikult, siis ei saa ka tema vabadust ega autonoomiat täies ulatuses rikkuda.¹²⁶ See toetub ka vanaõiguslikule põhimõttele *parens patriae* (riik kui rahva hooldaja), mille kohaselt tuleb riigil kaitsta neid, kes ei suuda ise enda eest seista.¹²⁷ Saab nõustuda, et teatud juhtudel võib olla pehme paternalism õigustatud, kuna sekkumise eesmärgiks ei ole niivõrd isiku valikuvabaduse piiramine, vaid see on suunatud eelkõige teadlikkuse tõstmisele ja teadmatuse korral isiku kaitsmisele tema enda tegude eest.

¹²³ Gostin 2009, lk 216.

¹²⁴ *Ibidem*.

¹²⁵ *Ibidem*, lk 214.

¹²⁶ Grill 2012, lk 365.

¹²⁷ Gostin 2009, lk 215.

Rohkem moraalseid ja õiguspoliitilisi dilemmasid tõstatab aga tugev paternalism, mis õigustab sekkumist ka siis, kui inimene tegutseb vabatahtlikult ja teadlikult ning teeb endale sellega kahju. Sellisel juhul teda takistatakse või suunatakse midagi tegema tema enda hüvanguks. Siinjuures tekib aga probleem vabatahtlikkuse mõistega. Nimelt sõltub vabatahtlikkus mitmetest välistest teguritest, nagu näiteks kui hästi on isik informeeritud oma valikutest ja nendega kaasnevatest tagajärgedest, kui läbimõeldult ta valikut teeb ja kui palju on ta mõjutanud muudest välistest teguritest. Enamikel juhtudel ei ole inimeste käitumine ei täiesti vabatahtlik ega ka täiesti mittetahtlik, vaid kuskil nende kahe mõiste vahepeal. Seetõttu on ka väga keeruline tõmmata konkreetset piiri, et kus lõpeb pehme paternalism ja kus algab tugev paternalism. Kuid sellise piiri tõmbamine on väga oluline, kuna kui pehme paternalism on üldiselt aktsepteeritav, siis tugeva paternalismi vastaseid, kes leiavad, et see on põhjendamatu riiklik sekkumine, on suurem hulk.¹²⁸

Just see, et alati on keeruline hinnata, kas inimene tegutseb täiesti teadlikult ja vabatahtlikult, on üks levinumaid paternalismi kaitsvaid argumente. Kuna inimesed on niivõrd mõjutatavad nii psühholoogilistest kui ka muudest sotsiaalsetest teguritest, siis ei saa öelda, et nad tegutsevad üksnes oma vaba tahte alusel. Infopuudus, tahtejõu puudumine, sotsiaalne surve, sõltuvus ja muu selline toovad kaasa selle, et inimeste käitumine ei ole täielikult autonoomne. Seeläbi leitakse, et mõõdukas riiklik sekkumine võib olla vajalik selleks, et aidata inimestel teha nende endi jaoks pikas plaanis kasulikke valikuid ja seeläbi luua neile turvalisem ja tervislikum keskkond.¹²⁹

Paternalismi käsitlemise juures ongi keskseks küsimuseks, et kas ja millal on riigil õigus piirata inimese vabadust, kui tema tegu ei kahjusta teisi, vaid üksnes võib kahjustada teda ennast. Siinjuures on oluline alati kaaluda ka seda, et kui suure tõenäosusega isik selle konkreetse teoga üldse endale kahju tekitab, st arvestada seda, kui kaugemale kahju tekkimine võib jääda. Mida kaugemale jääb tekkida võib kahju, seda vähem põhjendatud on paternalistlike süüteo koosseisude loomine. Kuna riigi sekkumine karistusõiguse kaudu on olemuselt väga intensiivne ning puudutab otseselt inimeste õigusi ja vabadust, siis on eriti oluline, et karistuspoliitika tegelikult teeniks inimeste heaolu ja kaitset.¹³⁰ Kui paternalistlik sekkumine seda eesmärki ei täida või selle tagajärjed osutuvad vastupidiseks, muutub selle põhjendamine keeruliseks.

¹²⁸ Grill 2012, lk 365.

¹²⁹ Gostin 2009, lk 217.

¹³⁰ Grill 2012, lk 367.

Ka viimastel aastakümnetel on jätkuvalt palju paternalismi olemuse ja paternalistlike süüteo koosseisude üle arutatud. On neid õigusteadlasi ja filosoofe, kes leiavad, et teatud juhtudel võib isiku vabatahtlikku valikusse mõõdukas sekkumine olla kasulik ning toetada indiviidi heaolu.¹³¹ Samas on ka palju antipaternalismi toetajaid, kes leiavad, et igasugune riiklik sekkumine rikub isiku õigust vabadusele ja on seetõttu täiesti lubamatu.¹³² Kui väliskirjandusest leiab väga palju artikleid ja teadustöid paternalismi olemusest ning õigusteadlaste arvamusest seoses antud teooriaga, siis Eestis ei ole seda nii palju käsitletud. Näiteks A. Soo ning L. Aiaots on kirjutanud üheskoos Juridica artikli kriminaliseerimise põhimõtetest vaenukõne kriminaliseerimise näitel ning seal põgusalt kajastanud ka paternalismi teooriat ning seoses sellega tõstatuvaid küsimusi.¹³³ Täpsemalt narkosüütegudega seoses on paternalismi olemuse üle arutlenud ka J. Ginter, P. Randmaa ja J. Sootak.¹³⁴

Seega käib paternalismi olemuse üle pidev arutelu ning ühte kindlat õiget lahendust on keeruline leida. Kuna paternalismiga sekkutakse isiku vabadusse ja õigustesse, siis on oluline, et see sekkumine oleks piisavalt piiritletud ja põhjendatud. Tugeva paternalismi puhul võtab riik justkui isikul lasuva otsustusõiguse endale ning tungib seeläbi oluliselt isiku autonoomiasse. Seetõttu võib demokraatlikus riigis olla tugev paternalistlik sekkumine mõneti problemaatiline ning võimaldada liigset kriminaliseerimist. Riigi sekkumise õigustatust tuleb seega iga konkreetse juhtumi puhul eraldi analüüsida ning kaaluda kas see on antud juhul proportsionaalne ja piisavalt põhjendatud.

2.1.2 Kriminaliseerimist ümberlukkavad asjaolud

Isegi, kui on tekkinud kahju ning on olemas õigushüve, mille kaitsmine on ühiskonna seisukohalt oluline, ei tohiks seda asuda kohe kaitsma läbi karistusõiguse. Karistusõigus on reeglina riigi kõige intensiivsem sekkumine inimeste õigustesse, kuna see võib hõlmata vabaduse võtmist ja ka sotsiaalset hukkamõistu ning häbimärgistamist. Juba Saksamaa õigusteadlane C. Roxin leidis, et karistusõigus on sotsiaalpoliitika *ultima ratio* ehk viimane abinõu.¹³⁵ *Ultima ratio* põhimõtte tuleneb PS §-s 11 sätestatud proportsionaalsuse printsiibist, mille kohaselt peavad põhiõiguste piirangud olema sobivad, vajalikud ja mõõdukad.¹³⁶ Kui

¹³¹ Gostin 2009, lk 218-219.

¹³² Grill, lk 360.

¹³³ Aiaots, L., Soo, A. Kriminaliseerimise põhimõtted vaenukõne kriminaliseerimise näitel. – Juridica 2022, No 1.

¹³⁴ Ginter, Randmaa, Sootak 2007.

¹³⁵ Jareborg, N. Criminalization as last resort (ultima ratio). – Ohio State Journal of Criminal Law 2005/2, No 2, lk 521.

¹³⁶ Kalmo, Kask, PSK § 11/31.

leidub mitu meedet, mis on sobivad sama eesmärgi saavutamiseks, siis tuleb seadusandjal valida meede, mis riivab põhiõiguseid kõige vähem.¹³⁷ „Intensiivsemalt põhiõigusi riivavad meetmed on õigustatud üksnes juhul, kui põhiõigusi vähem riivavate vahenditega pole võimalik eesmärki saavutada.“¹³⁸

Seega tuleb põhiõiguste piiramisel lähtuda *ultima ratio* põhimõttest. Esmajoones tuleks kaaluda, kas hüvesid on võimalik kaitsta teiste sotsiaalsete või õiguslike vahenditega, nagu näiteks era- või haldusõiguslike meetmetega. Kui need meetmed ei ole osutunud piisavaks, siis võib alles kaaluda karistusõiguslikku sekkumist. Karistusõigus ei tohiks olla vahendiks mistahes sotsiaalsete probleemide lahendamiseks.¹³⁹ Kui riik rakendab karistusõigust ilma tõsise vajaduseta kohe esimese abinõuna, siis võib see viia kiirelt ülekriminaliseerimiseni.¹⁴⁰ Seega, kui kriminaliseerimise põhjendatus ei ole selge, siis tuleks loobuda karistusõiguslikust sekkumisest ning kaaluda muid vähemriivamaid meetmeid.

Lisaks *ultima ratio* põhimõttele tuleb kriminaliseerimise otsustamisel mõelda sellele, millised sotsiaalsed ja majanduslikud kõrvalmõjud võivad konkreetse teo kriminaliseerimisega kaasneda. Lisaks positiivsetele tagajärgedele, nagu süüdlase mõjutamine ja kannatanu kaitsmine, kaasnevad kriminaliseerimisega ka muud kõrvalmõjud, mis avaldavad mõju nii isikule endale, ühiskonnale kui ka õiguskaitseasutustele. Kuna kriminaliseerimise peamine eesmärk on tekkivate kahjude vähendamine ja ennetamine, mitte suurendamine, siis tuleb kriminaalpoliitiliste otsuste tegemisel mõelda ka sellega kaasnevatele negatiivsetele tagajärgedele.

Koos karistusega kaasnevad ka mitmed kõrvalmõjud, mis võivad olla püsivamad ja koormavad kui ametlik karistus ise. Isiku süüdimõistmisega kuriteos kaasneb ametliku karistusena üldjuhul kas reaalne või tingimisi vangistus või rahaline karistus (KarS § 3 lg 3, § 73). Väärteo toimepanemisel on karistuseks arest või rahatrahv (KarS § 3 lg 4). Kõige intensiivsemaks karistusliigiks on vangistus või arest ehk vabadusekaotus. Vangistuse endaga kaasnevad omakorda veel mitmed tagajärjed, mis mõjutavad nii süüdimõistetut ennast kui ka tema lähedasi. Nimelt süüdimõistetul katkeb võimalus käia tööl, tekib majanduslik ebastabiilsus nii

¹³⁷ Kalmo, Kask, PSK § 11/45.

¹³⁸ RKÜKo 3-4-1-16-10, p 92.

¹³⁹ Jareborg 2005, 525-526.

¹⁴⁰ Sootak 2015, lk 76.

süüdimõistetul kui ka tema perekonnal, sellega kaasnevad ka pinged perekonnas ning süüdimõistetu võõrandumine lastest ja teistest lähedastest.¹⁴¹

Ka pärast ametliku karistuse kandmist võib kaasneda sotsiaalne stigma ehk häbimärgistamine. Nimelt jääb inimesele külge silt, et teda on kas kriminaal- või väärteokorras karistatud ning et ta on olnud või on seotud illegaalsete tegevustega. Seetõttu võidakse isikut sotsiaalselt tõrjuda – tööandjad keelduvad palkamast ning üürileandjad keelduvad üüripinda andmast. Selline sotsiaalne tõrjutus ning ühiskondlik hukkamõist võivad muutuda sisuliselt karistuse jätkuks. Sealjuures häbimärgistamise hirmus ei julgeta vajadusel pöörduda ka tervishoiu- või õiguskaitseasutuste poole.¹⁴²

Kriminaliseerimisega kaasnevad ka mõjud ja kulutused ühiskonnale ja riigile tervikuna. Liigne riigipoolne sekkumine inimeste õigustesse ja vabadusse võib tekitada kodanikes pahameelt ning tunde, et riik ei usalda nende endi eraelulisi otsuseid.¹⁴³ Seeläbi väheneb ka kodanike usaldus riigi ja õigussüsteemi vastu. Lisaks kaasnevad õiguskaitseorganite tegevuse ja menetluse läbiviimisega ka rahalised kulutused riigile ja maksumaksjale.

Teatud tegevuste kriminaliseerimisega kaasneb ka musta turu tekkimine. See tähendab, et keelatud toodete või teenuste pakkumine liigub nii-öelda põranda alla, kuna nõudlus nende osas on jätkuvalt olemas. Seetõttu puudub toodete ja teenuste üle riiklik järelevalve, mistõttu nende tarbimine võib olla veelgi ohtlikum. Kuna mustal turul kannab müüja kõrgendatud riski, tõuseb ka pakutavate toodete või teenuste hind ning kannatab toodete kvaliteet. See omakorda võib endaga kaasa tuua ülejäänud kuritegevuse kasvu, kuna ostjad vajavad vahendeid oma tarbimise rahastamiseks.¹⁴⁴ Seega iga uus keeld võib soodustada kuritegevuse kasvu ning kuritegelike turgude teket.

Kokkuvõttes tulebki lõppastmes lisaks kriminaliseerimist toetavatele asjaoludele hinnata kriminaliseerimisega kaasnevaid negatiivseid mõjusid ja analüüsida, kas kriminaliseerimisest saadav kasu kaalub üle sellest tuleneva kahju isikule endale ja ühiskonnale tervikuna.

¹⁴¹ Hoskins, Z. Criminalization and the Collateral Consequences of Conviction. – Criminal Law and Philosophy 2018/12, No 4, lk 626.

¹⁴² *Ibidem*.

¹⁴³ Harduf, A. How Crimes Should Be Created: A Practical Theory of Criminalization. – Criminal Law Bulletin 2013/49, No 1, lk 68-69.

¹⁴⁴ *Ibidem*, lk 69.

2.2 Narkootiliste ja psühhotroopsete ainete tarvitamise ja enda tarbeks valdamise karistatavuse põhjendatuse analüüs

2.2.1 Tarvitamise ja enda tarbeks valdamise kriminaliseerimist toetavad asjaolud

Selleks, et vastata küsimusele, kas tarvitamise ja enda tarbeks valdamise karistatavus on põhjendatud, lähtutakse eelnevalt loodud kriminaliseerimist toetavate ja ümberlukkavate asjaolude raamistikust ning rakendatakse seda narkosüütegude analüüsimisel, täpsemalt NPALS § 15¹ lõikes 1 sätestatud väikeses koguses narkootilise või psühhotroopse aine valdamise ja tarvitamise ning KarS §-s 184 sätestatud aine suures koguses käitlemise analüüsimisel. Narkootiliste ja psühhotroopsete ainete tarvitamise puhul tekib küsimus, kas sellega kahjustatakse või ohustatakse ka teisi või eelkõige kahjustab tarvitaja ikkagi ainult iseennast. Seetõttu käsitletakse kõigepealt kas ja kuidas kahjustab või ohustab tarvitamine ja enda tarbeks valdamine narkosüütegudega kaitstavat õigushüve. Seejärel liigutakse edasi paternalismi käsitluse juurde, et analüüsida kas ja millistel tingimustel on õigustatud riiklik sekkumine eeskätt ennast kahjustavate tegude puhul. Selline lähenemine võimaldab muuhulgas hinnata, kas narkootiliste ja psühhotroopsete ainete tarvitamise ja enda tarbeks valdamise karistatavust võiks eelkõige põhjendada õigushüvede kaitse või pigem paternalistlikud kaalutlused.

Üheks riikliku sekkumise aluseks on õigushüve teooria, mille kohaselt saab kriminaliseerida teod, millega kas kahjustatakse õigushüve või mille puhul eksisteerib oht, et seda võidakse kahjustada. Seejuures on riigil kaalutusõigus otsustamaks, milliseid individuaalseid või kollektiivseid õigushüvesid ning mis ulatuses läbi karistusõiguse kaitsta.¹⁴⁵ Nagu ka eelnevalt mainitud, siis karistusseadustiku 12. peatükis on sätestatud rahvatervisevastased teod ning antud peatüki esimesse jaosse on koondatud narkootiliste ja psühhotroopsete ainete käitlemisega seotud süüteod. Seega on narkosüütegudega kahjustatavaks õigushüveks peetud rahvatervist. Riigikohtu Kriminaalkolleegium on oma otsuses kinnitanud, et ka NPALS-is reguleeritud narkootiliste ja psühhotroopsete ainete tarvitamise puhul on peetud kahjustavaks õigushüveks samuti just rahvatervist.¹⁴⁶

Kuigi üldtunnustatud seisukoha järgi on narkosüütegudega kahjustatav õigushüve rahvatervis, on rahvatervise mõiste ise väga üldine. Nimelt on raske leida ühtset selgitust rahvatervise mõistele, mille alusel õigushüve määratleda. Karistusseadustik üksnes mainib rahvatervisevastaseid süütegusid, kuid ei ava seda mõistet ning NPALS-is ei ole rahvatervise

¹⁴⁵ Sootak 2018, I/20.

¹⁴⁶ RKKKo 3-1-1-56-15, p 13.

mõistet mainitudki. Kuni 31.08.2025 kehtinud rahvatervise seaduse¹⁴⁷ § 2 punkti 1 kohaselt on rahvatervis sektoritevaheline valdkond, mis hõlmab kõiki rahvastiku tervist parandavaid ja ebasoovitavat tervisemõju ennetavaid ja vähendavaid organiseeritud tegevusi eesmärgiga pikendada elanike eluiga, parandada nende elukvaliteeti ning vähendada tervisealast ebavõrdsust. Seega võiks rahvatervis hõlmata endas kõiki ühiskonna tegevusi, mille eesmärgiks on kodanike tervise parandamine. Alates 01.09.2025 kehtima hakanud rahvatervishoiu seadus¹⁴⁸ ei sätesta aga üldse, mida rahvatervise mõiste endas kujutab. Samas ei leidu konkreetset selgitust ka Euroopa Liidu narkootilisi aineid puudutavas seadusandluses. Kuna puudub ühtne ja selge rahvatervise mõiste selgitus, siis tekib küsimus, kas rahvatervise kui õigushüve kaitsmine on üldse õigustatud kuriteo- või väärteokoosseisuga.

Rahvatervise mõiste ebamäärasus viib omakorda ka küsimuseni, kas narkootiliste või psühhotroopsete ainete tarvitamise ja enda tarbeks valdamise koosseisudes on rahvatervis mõistetav individuaalse või kollektiivse õigushüvena. Õiguskirjanduses on J. Ginter, P. Randma ja J. Sootak leidnud, et rahvatervisena võib nimetada konkreetsel indiviidil narkootikumide tarbimisest tingitud elukvaliteedi halvenemise negatiivset mõju kogu rahvale, kuid selline tõlgendus ei anna vastust küsimusele, et kas tegemist on individuaalse või kollektiivse õigushüvega. J. Ginteri, P. Randmaa ja J. Sootaku arvates kõige lihtsam on rahvatervist määratleda kui kogu ühiskonna kehalist ja vaimset tervist. Sellise määratluse puhul on rahvatervis kujutatav üksikisikute terviste summana ehk individuaalhüvena. Ühe isiku tarvitamine või enda tarbeks valdamine aga rahvatervist faktiliselt ei kahjusta.¹⁴⁹ Seejuures PS §-i 19 kohaselt on igaühel õigus vabale eneseteostusele ning vabadus teha või tegemata jätta seda, mida isik ise soovib.¹⁵⁰ Sellest järeldub, et rahvatervise kui individuaalhüve kaitse ei saa iseenesest olla veenev alus tarvitamise ja enda tarbeks valdamise kriminaliseerimiseks, kuna individuaalhüve on hüve, mis kuulub igaühele isiklikult ja mille kasutamise üle peaks inimene ise saama otsustada.¹⁵¹

Seega selleks, et põhjendada narkootiliste ja psühhotroopsete ainete tarvitamise ja enda tarbeks valdamise eest karistamist õigushüve teooria kaudu, tuleks rahvatervist käsitleda kui kollektiivset õigushüve. Sellisel juhul on rahvatervis rohkem kui kogu elanikkonna terviste summa.¹⁵² Karistusseadustiku kommenteeritud väljaandes on öeldud, et 12. peatükki koondatud süüteokoosseisud kaitsevad rahvatervist kui kollektiivset ehk indiviidiülest õigushüve.

¹⁴⁷ Rahvatervise seadus. – RT I, 18.10.2024, 5.

¹⁴⁸ Rahvatervishoiu seadus. – RT I, 02.01.2025, 3.

¹⁴⁹ Ginter, Randma, Sootak 2007, lk 23-24.

¹⁵⁰ Kalmo, Kask, PSK § 19/4.

¹⁵¹ Ginter, Randma, Sootak 2007, lk 23-24.

¹⁵² *Ibidem*, lk 24.

Erandiks ei ole ka väärteokorras karistatav narkootiliste ainete tarvitamine. Nimelt on kaitsmisväärseks tunnustatud määratlemata hulga isikute tervis ning ühiskonna elujõulisus laiemalt. Selliselt tõlgendades ei ole riigi eesmärgiks mitte just üksikindiviidi tervise kaitse, vaid laiemalt omada funktsioneerivat ja tegutsemisvõimelist elanikkonda tervikuna.¹⁵³

Järgnevalt tuleb küsida, kas tarvitamine ja enda tarbeks valdamine loovad ka reaalse seose kollektiivse õigushüve kahjustamisega. NPALS § 15¹ lõike 1 kohaselt on karistatav aine tarvitamine ning väikeses koguses valdamine, valmistamine või omamine. Narkootilise või psühhotroopse aine väikeses koguses edasiandmine või vahendamine on karistatav aga kuriteona KarS § 183 alusel. Seega NPALS § 15¹ lõige 1 kohaldub üksnes sellistel juhtudel, kui on tuvastatud, et isik valdab või omab ainet ainult sel eesmärgil, et seda ise tarvitada. Seetõttu ei saa järeldada, et isik, kes on toime pannud NPALS § 15¹ lõikes 1 sätestatud väärteo, aitaks kaasa laiemalt narkootiliste ainete edasisele levikule, st tal puudub eesmärk ainet ise edasi anda või vahendada. Tarvitamise puhul on rahvatervise kui õigushüve kahjustamist võimalik põhjendada eelkõige sellega, et kuna isik on ühiskonna liige, siis läbi enese kahjustamise, kahjustab ta ka kogu ühiskonna tervist. Sellises olukorras saab kahju rahvatervisele tekkida aga üksnes läbi ennast kahjustava teo ja läbi üksikindiviidi tervise ehk individuaalhüve kahjustamise.

Sama küsimus tekib ka suures koguses aine käitlemise puhul. Nimelt ka KarS § 184 koosseis ei eelda eraldi edasiandmise eesmärgi tuvastamist sarnaselt KarS §-le 183, seega hõlmab see endas ka aine enda tarbeks omamist, valdamist ja tarvitamist. J. Sarv on oma eriarvamuses toonud muuhulgas välja, et arvestades karistusraamistikku on seadusandja KarS §-i 184 luues ilmselt eeldanud, et kümnet või mõnevõrra enamat doosi ainet käideldakse just selle edasimüügiks ning on seetõttu määranud niivõrd karmi karistuse.¹⁵⁴ Eestis on enamlevinud ainete kogused määratud Eesti Kohtuekspertiisi Instituudi eksperdi poolt. Näiteks kokaiini puhul loetakse suureks ehk kümnele inimesele mõeldud koguseks 0,65 grammi¹⁵⁵ (keskmine ühekordne kogus on 0,065 grammi), st kui isik valdab näiteks 0,585 grammi kokaiini (üheksale inimesele piisav kogus), siis karistatakse teda väärteokorras, kuid 0,65 grammi kokaiini puhul saab teda karistada kriminaalkorras esimese astme kuriteo eest ühe- kuni kümneaastase vangistusega (KarS § 184 lg 1). Nagu Justiitsministeerium enda narkopoliitika analüüsis välja tõi, võib varasemalt määratud kümne inimese kogus olla tänapäeval liiga väike jättes arvestamata regulaarse tarvitajaga.¹⁵⁶ J. Sarv leiab samuti, et kümme doosi on väga

¹⁵³ Sootak, KarSK 12. ptk sj/1.1.

¹⁵⁴ RKKKo 1-18-2232/180, p 15.

¹⁵⁵ Ahven, Tüllinen, Tamm 2024, lk 25-26.

¹⁵⁶ *Ibidem*, lk 20.

tagasihoidlik kogus ning on tõenäoline, et sellises koguses ainet käideldakse ka vaid enda tarbeks, vastupidiselt eeldada võib olla meelevaldne.¹⁵⁷ Tarvitamise ja käitlemise eest karistamine võib omakorda soodustada seda, et inimestel võivad olla suuremad varud kodus, sest kui kuskilt on juba uimasteid saada, siis võetaksegi varuga.

Seega tõstatub nii tarvitamise kui ka väikeses ja suures koguses enda tarbeks valdamise puhul küsimus, et kelle tervist sellisel juhul kahjustatakse ning keda täpselt selle karistatavaks määramisega kaitstakse. Tarvitamisega ja enda tarbeks valdamisega, sh suures koguses, kahjustab isik eelkõige ikkagi oma enda tervist ning laiemalt rahvatervist on võimalik kahjustada üksnes kumulatiivselt ehk mitmete tegude summana. Karistusõigus tugineb aga konkreetse indiviidi süülisele vastutusele, mis on seotud õigushüve kahjustava teoga.¹⁵⁸ Seega ei kahjusta tarvitamine ja enda tarbeks valdamine rahvatervist kui kollektiivset õigushüve vahetult, vaid üksnes kumulatiivselt ja kaudselt läbi enesekahjustamise. Sellest tulenevalt võib jääda seos üksikjuhtumi ja kollektiivse õigushüve kahjustamise vahel nõrgaks.

Sellisel juhul tuleks kaaluda, kas kriminaliseerimist on võimalik põhjendada läbi ohudelikti, st küsida, kas tarvitamise ja enda tarbeks valdamise puhul on iseenesest võimalik ohustada kolmandat isikut. Selline lähenemine annaks võimaluse vaadelda narkosüütegusid, sh tarvitamist ja enda tarbeks valdamist, kui abstraktseid ohudelikke, millega luuakse oht rahvatervisele. Nimelt eristatakse karistusõiguses süüteo koosseisu tüüpideks kahjustusdelikte ja ohudelikke. Kahjustusdelikti puhul tekitatakse reaalne kahju õigushüvele. Ohudelikt seisneb üksnes ohu loomises, ilma et objekti realselt kahjustataks. Ohudeliktid jagunevad omakorda konkreetseteks ja abstraktseteks. Konkreetne ohudelikt on sisuliselt tagajärjedelikt. Tagajärjeks on ohtlik olukord, mis tuleb süüdlasele omistada. Abstraktne ohudelikt on aga teodelikt, kus koosseisus ettenähtud tegu on juba ise ohtlik ja asetab iseenesest õigushüve ohtu. Konkreetset ohu saabumist ega ohtliku olukorra tekkimist tõendada abstraktse ohudelikti puhul ei ole vaja.¹⁵⁹ Karistusõiguse kommenteeritud väljaandes on öeldud, et suurem osa narkokuritegude koosseise on abstraktsed ohudeliktid.¹⁶⁰ Narkootikumide käitlemise puhul saab eelkõige rääkida teiste isikute abstraktsest ohustamisest uimastite vahendamisel, valmistamisel ning teistele isikutele üleandmisel. Ainete levitamine ning ringlus võib luua ohu konkreetsetele isikutele ja ühiskonnale ning seeläbi võib kahjustada ka rahvatervist.¹⁶¹

¹⁵⁷ RKKKo 1-18-2232/180, p 15.

¹⁵⁸ Ginter, Randma, Sootak 2007, lk 27.

¹⁵⁹ Sootak 2018, VI/23.

¹⁶⁰ Sootak, KarSK 12. ptk sj/1.2.

¹⁶¹ Ginter, Randma, Sootak 2007, lk 39.

Tarvitamise ja enda tarbeks valdamise puhul seisneb probleem aga selles, et oht rahvatervisele on sageli ebamäärane ja kaugel ning ei pruugi olla üksikisiku teo tasandil tuvastatav. Peamine viis selle ohu sisustamiseks on väide, et tarvitamine suurendab teiste süütegude toimepanemise riski. Nimelt võivad tarvitajad panna narkootiliste ainete mõju all olles toime erinevaid vara- või isikuvastaseid süütegusid selleks, et saada raha uute uimastite ostmiseks. Seeläbi põhjustavad tarvitajad abstraktset ohtu rahvatervisele ja teistele ühiskonnaliikmetele. Kuid seni ei ole empiirilised uuringud jõudnud ühisele seisukohale, et tarvitamise ja õigusrikkumiste vahel esineb kindel põhjuslik seos. Narkootikumide tarvitamine võib olla üheks teguriks, mis suurendab kriminaalset käitumist, kuid seal kõrval on veel mitmeid teisi tegureid (nt keskkond, suhtlusring), mis seda mõjutavad.¹⁶² Narkopoliitika valge raamatu kohaselt 2020. aastal karistati väärteokorras ligikaudu 2000 inimest tarvitamise eest arsti ettekirjutuseta (NPALS § 15¹ lg 1). Seejuures ei pannud enamik tarvitajatest toime ühtegi teist süütegu, seega isikuid karistati ainult nende tarbimisharjumuste eest.¹⁶³

Teisalt on üldlevinud ka teadmine, et suurel hulgal süütegusid pannakse toime olles alkoholihoobes, kuid alkoholi tarbimist ei ole seetõttu karistatavaks muudetud. Kui isik paneb joobeseisundis (sh narkojoobes) toime süüteo, siis karistatakse teda nende konkreetsete tegude toimepanemise eest, näiteks joobes juhtimise eest (KarS § 424). Kui põhjendada kriminaliseerimise otsust sellega, et kaudselt kahjulik tegu (tarvitamine) on otseselt kahjuliku teoga (muu süütegu) kuidagi seotud, siis võib minna karistusõiguse kohaldamisala hoomamatult laiaks. Lisaks asjaolu, et sarnaseid argumente saab tuua ka lubatud meelemürkide (alkohol) puhul, nõrgestab üksnes narkootiliste ja psühhotroopsete ainete enda tarbeks valdamise kriminaliseerimise õigustust. Maksu- ja Tolliameti aastaraamatu kohaselt 2024. aastal laekus riigikassasse alkoholiaktsiisi 254 miljonit eurot ning tubakaaktsiisi 250 miljonit eurot.¹⁶⁴ Seega on nii alkoholi- kui ka tubakaaktsiis väga oluline tuluallikas riigile. See võib olla ka üheks põhjuseks, miks ei ole riigi tasandil tõstatatud küsimust alkoholi ja tubakatoodete keelustamiseks, kuigi ka nende meelemürkide tarvitamise eest karistamine aitaks kaasa rahvatervise kaitsmisele. Just seetõttu, et ühtede meelemürkide tarvitamine ei ole karistatav, aga teiste on, tuleb leida väga selged põhjendused kriminaliseerimiseks.

Kokkuvõtteks narkosüütegude käsitlemine abstraktsete ohudeliiktidenä võib olla veenev käitlemistegude, nagu vahendamise ja tarnimise puhul, kuid just narkootiliste ainete tarvitamise

¹⁶² Tamm, Haring 2025, lk 15, mis võtab kokku järgmiste uuringute info: Fink, L., Hyatt, M. P. Drug use and criminal behavior. – Journal of Drug Education, 1978/8, No 2, lk 139-149; Menard, S., Mihalic, S., Huizinga, D. Drugs and crime revisited. – Justice Quarterly, 2001/18, No 2, lk 269–299.

¹⁶³ Siseministeerium 2021, lk 25.

¹⁶⁴ Maksu- ja Tolliameti aastaraamat. Maksu- ja Tolliamet 18.03.2025. Kättesaadav: <https://www.emta.ee/eraklient/maksu-ja-tolliameti-aastaraamat/maksulaekumine> (28.11.2025).

ja enda tarbeks valdamise seisukohalt, ei pruugi need põhjendused olla piisavad. Nagu ka eelnevalt mainitud, puudub ühtne ja selge rahvatervise kui õigushüve määratlus ning narkootiliste ainete tarvitamise ning enda tarbeks valdamisega loodav oht võib jääda liiga kaugeks ja ebamääraseks, et põhjendada sellise teo kriminaliseerimisega kaasnevat riivet isiku vabadusele ja autonoomiale. J. Ginter, P. Randmaa ja J. Sootak on leidnud, et rahvatervis kui narkosüütegudega kahjustatav õigushüve, on kriminaalpoliitiline fiktsioon, kuna see on äärmiselt ebamääraselt ja laiaulatuslikult sõnastatud kollektiivne hüve. Nende hinnangul ei saa kriminaliseerimine toetuda oletustele, müütidele ega kollektiivsele karistusvajadusele, vaid see eeldab teo ja tagajärje adekvaatset põhjuslikkust või vahetut kahjustamist. Õigusriiklik karistusõigus ei karista vabatahtlikku enesekahjustamist ega kaitse inimest tema enda eest. Seetõttu ei ole tarvitamise kriminaliseerimisel võimalik määratleda rahvatervist kui kaitsmisväärset isikulist huvi.¹⁶⁵ Kuna kollektiivse õigushüve kahjustamist ja ohustamist on mõneti keeruline põhjendada, ei saa kriminaliseerimist läbi selle täiesti veenvalt õigustada. Seega tuleb hinnata kas ja millistel tingimustel saab regulatsiooni põhjendada paternalistlikult.

Narkootiliste ja psühhotroopsete ainete tarvitamise ja enda tarbeks valdamise puhul on tegemist peamiselt ennast kahjustava süüteoga. See tähendab, et kui isik otsustab narkootilist ainet pruukida, siis võib ta selle tegevusega vahetult kahjustada eelkõige oma enda tervist ja heaolu. Riigil on kohustus kodanikke kaitsta kolmandate isikute eest, kuid küsitav on, kas inimest on vajalik kaitsta ka tema enda tegude eest. Tarvitamise eest karistamisega riivab riik PS § 19 esimeses lauses sätestatud põhiõigust, mille kohaselt on igaühel õigus vabale eneseteostusele ning PS §-s 26 sätestatud õigust kehalisele puutumatusele ehk kehalist enesemääramisõigust.¹⁶⁶ Näiteks ei ole Eestis kehtiva õiguse kohaselt enesetapukatse karistatav, kuigi ka sellise teoga seab isik oma enda elu ja tervise ohtu. Kui narkootiliste ainete tarvitaja sureb üledoosi tõttu, siis käsitletakse teda ohvrina, kuid elusana oleks teda käsitletud kui väärteo toime pannud isikut.¹⁶⁷ See tõstatab küsimusi, et mis ulatuses ja alustel on riigil ikkagi pädevust sekkuda ennast kahjustavatesse tegudesse.

Paternalistlike süüteokoosseisude puhul tuleb alati ühelt poolt kaaluda eesmärki indiviidi ennast kaitsta ning teiselt poolt kaaluda isiku õigust vabadusele ja autonoomiale.¹⁶⁸ Narkosüütegude puhul tuuakse tihti välja, et narkootilised ja psühhotroopsed ained on äärmiselt kahjulikud. Nimelt võivad narkootiliste ainete tarvitajad kahjustada enda vaimset ja füüsilist tervist. Teatud uimastid võivad kahjustada tarvitaja elundeid ning pidurdada keha normaalset toimimist,

¹⁶⁵ Ginter, Randmaa, Sootak 2007, lk 27-28.

¹⁶⁶ Kalmo, Kask, PSK § 26/6, 26/13.

¹⁶⁷ Ginter, Randmaa, Sootak 2007, lk 30.

¹⁶⁸ Grill 2012, lk 361.

süstalde jagamisel on tarvitajal oht nakatuda HIV-sse, liiga suurte annuste ning ainete segamini tarvitamisel on oht saada üledoos ning lisaks võib tarvitaja jääda narkootilistest ainetest sõltuvusse. Seejärel võib saada kahjustada isiku isiklik elu ja sotsiaalne toimetulek – väheneb motivatsioon tööl või koolis käimiseks, tekivad pinged sõprade ja lähedastega, väheneb majanduslik toimetulek ja üldine elukvaliteet.¹⁶⁹ Selleks, et vältida kõige eelneva tekkimist, võib olla põhjendatud kaitsta indiviidi tema enda tegude eest.

Siiski sõltub paternalistliku sekkumise õigustuse tugevus muuhulgas ka sellest, kui vahetu ja tõenäoline on seos teo ja kahjuliku tagajärje vahel. Näiteks turvavöö puhul, kui sõidukijuht või kaasreisija turvavööd ei kinnita, siis liiklusõnnetusse sattudes, võib juht või reisija saada ise viga ning nad võivad ka kahjustada teisi. Ainuüksi selle juhtumise tõenäosus on väike, aga see on olemas. Oluline erinevus võrreldes narkosüütegudega seisneb selles, et turvavöö kinnitamise puhul on liiklusõnnetusse sattumine normatiivselt eeldatavam ja tagajärg vahetu, samas kui narkootiliste või psühhotroopsete ainete tarvitamise riskid varieeruvad suuresti aine, annuse, tarvitamisviisi ja kasutuskonteksti lõikes.¹⁷⁰ Nagu eelnevalt mainitud, siis TAI poolt läbi viidud küsitlustest ja intervjuudest on selgunud, et enamik, kes narkootiliste ainete tarvitamisega kokku puutuvad, teevad seda meelelahutuslikul, teraapilisel või võimekust suurendaval eesmärgil vastutustundlikult ja kontrollitult. Tarvitamine ei ole ainult sõltuvuse eesmärgil ja iga aine ei pruugi igal inimesel ka sõltuvust tekitada.¹⁷¹ Seega seos, et tarvitajast saab kohe sõltlane ning ta vajab koheselt tervishoiuabi, on üsna kaugel. Seejuures, mida kaugem on seos, seda vähem see paternalistlikku sekkumist õigustab.

Teisalt tuleb kaaluda isiku õigust vabadusele ja autonoomiale. J. Feinbergi käsitlese järgi seisneb autonoomia tuum isiku õiguses ise otsustada oma elu ja keha üle, sealhulgas vabaduses otsustada, mida oma kehasse viia.¹⁷² Narkootiliste ainete tarvitamise eest karistamise õigustamiseks ei saa ainult öelda, et see on isiku tervisele kahjulik ning seetõttu on see karistatav tema enda kaitseks. Ei saa ka öelda, et tarvitamine vältimatult põhjustaks surma või raskeid tervisekahjustusi.¹⁷³ Samamoodi on ka ebatervislik toitumine ja vähene liikumine tervisele kahjulikud, kuid neid ei ole karistatavaks muudetud. Nende valikute puhul austatakse isiku vabadust ise otsustada. Autonoomia põhimõttest tulenevalt võib pidada absurdseks ideed, kui riik nõuaks inimestelt karistusega ähvardades füüsilise trenni tegemist. Sama loogika järgi

¹⁶⁹ Vorobjov, Kaste, Veskimäe 2024, lk 7-8.

¹⁷⁰ Näiteks vere teel levivad haigused, nagu HIV ja C-hepatiit, levivad eelkõige uimasteid süstivate inimeste seas, kelle arv on olnud viimastel aastatel languses; üledoosiga lõppenud surmajuhtumid on peamiselt seotud tugevate nitasenide gruppi kuuluvate narkootiliste ainetega. – Tervise Arengu Instituut 2025, lk 13-15.

¹⁷¹ Abel-Ollo jt 2023, lk 8, 14.

¹⁷² Feinberg 1989, lk 54.

¹⁷³ Barnett 2009, lk 14.

võiks pidada äärmuslikuks ka piirata täiskasvanud inimese otsustusõigust selles osas, mida ta oma kehasse viib, olgu selleks kas suhkrurikas jook, alkohol või kanep. Siiski ei saa öelda, et autonoomiat ei võiks mingil juhul piirata.¹⁷⁴ Seetõttu tuleks leida selgemaid põhjendusi ja argumente, millistel tingimustel ja juhtudel võib riik paternalistlikel alustel autonoomiat õiguspäraselt piirata. Kui selgeid põhjendusi ei leidu, siis võidakse rikkuda tarvitamise ja enda tarbeks valdamise eest karistamisega isiku autonoomiat ja vabadust.

Nagu eelnevalt mainitud, eristatakse pehmet ja tugevat paternalismi. J. Feinbergi ja enamike õigusteadlaste klassikalise seisukoha järgi on õigustatud üksnes pehme paternalism ehk riik võib sekkuda juhul, kui isiku käitumine ei ole teadlik, informeeritud või vabatahtlik, kuna siis ei ole tema käitumine kantud tema autonoomsest valikust.¹⁷⁵ Kuid siinjuures tekib küsimus, et millal saab isiku käitumist lugeda teadlikuks ja vabatahtlikuks. Narkootiliste ja psühhotroopsete ainete tarvitamise puhul arvatakse enamasti, et kõik tarvitajad on nõrga iseloomuga, mõjutatavad, mõne psüühilise häirega või sõltlased.¹⁷⁶ Kuid nagu eelnevalt mainitud, siis läbiviidud uuringutest on selgunud, et enamasti tarvitatakse narkootilisi aineid teadlikult nendest saadava mõju eesmärgil ning neid kes jäävad sõltuvusse, on väike osakaal. Seejuures on väga palju ka neid, kes lihtsalt otsustavad huvi pärast paar korda proovida.¹⁷⁷ Need, kes jäävad pikaajaliselt tarvitama, teevad seda teadlikult narkootilistest ainetest saadava mõju tõttu. Seejuures on enamik inimesi teadlikud narkootiliste ainete tarvitamisega kaasnevatest riskidest, kuid nad lepivad selle riskiga, sest peavad tarvitamisest saadavat naudingut olulisemaks.¹⁷⁸ Seega ei saa ka öelda, et enamik tarvitajatest seaksid endale eesmärgiks end läbi narkootiliste ainete mingil moel kahjustada. Sama põhimõte kehtib ka näiteks ekstreemsporti harrastavate inimeste kohta, kes on valmis oma eludega riskima, et kogeda spordiga kaasnevat adrenaliini. Seega ei saa pehme paternalismi alusel õigustada laiaulatuslikku tarvitamise ja enda tarbeks valdamise karistatavust täiskasvanud elanikkonna seas, kuna paljudel juhtudel on tarvitamine teadlik ja vabatahtlik tegevus, mis kuulub isikliku autonoomia kaitse alla.

Põhjendatud ei ole ka väita, et tarvitamise karistatavusega kaitstakse isikuid nende enda “nõrkuste” või teadmatuse eest.¹⁷⁹ Isegi, kui isik on nõrga iseloomuga ja teda mõjutatakse tarvitama, siis ei pruugi see olla piisav alus laiaulatuslikuks kriminaliseerimiseks. Kui võtta see kriminaliseerimise aluseks, siis tuleks ka kõik muud potentsiaalselt kahjulikud, kuid naudingut pakkuvad tegevused, nagu näiteks alkoholi või tubakatoodete tarbimine ning rämpstoidu

¹⁷⁴ Husak, D. Recreational Drugs and Paternalism. – Law and Philosophy 1989/8, No 3, lk 367-368.

¹⁷⁵ Grill 2012, lk 365.

¹⁷⁶ Husak 1989, lk 365-367.

¹⁷⁷ Abel-Ollo jt 2023, lk 14.

¹⁷⁸ Barnett 2009, lk 15.

¹⁷⁹ Husak 1989, lk 365-366.

söömine, muuta karistatavaks. Sama kehtib ka siis, kui tarvitajad ei ole teadlikud kõikidest uimastitega kaasnevatest riskidest.¹⁸⁰ Esmajoones tuleks teha teavitustööd ning harida tarvitajaid, mitte kehtestada kõiki hõlmavat riiklikku keeldu. Ka Tervise Arengu Instituut on oma uuringu tulemusena välja toonud, et narkootilisi aineid tarvitavaid inimesi tuleb kohelda kui teadlikke tegutsejaid, kes langetavad iseseisvalt läbimõeldud otsuseid. Selline lähenemine eeldab aga seda, et inimestele tuleb narkootikumide alane teave teha lihtsasti kättesaadavaks ning seeläbi tõsta inimeste teadlikkust uimastitest ja nendega kaasnevatest riskidest. Seejuures ei tohi teave luua stigmatiseerivat kuvandit tarvitajast, vaid peab olema neutraalne ning käsitlema kõiki tarvitamisega kaasnevaid külgi, mitte ainult sellega seotud riske ja kahjusid.¹⁸¹

Sarnaselt narkootiliste ainete tarvitamisele, on ka tubakatoodete tarvitamine äärmiselt problemaatiline ning tervist kahjustav tegevus. Maailma Terviseorganisatsiooni (WHO) andmetel võib tubaka tarvitamisega kaasneda vähemalt 25 erinevat eluohtlikku haigust.¹⁸² Seejuures ei ole riik muutnud tubakatoodete omamist ja tarvitamist väärteo- või kriminaalkorras karistatavaks, vaid on seadnud piiranguid (nt keeld teatud kohtades suitsetada (tubakaseadus¹⁸³ § 29-31) ning teinud üleriiklikke kampaaniaid ja ennetustööd, et vähendada suitsetamist ning sellega kaasnevaid kahjusid. TAI poolt 2024. aastal läbiviidud Eesti täiskasvanud rahvastiku tervisekäitumise uuringust selgus, et vastanutest 13,2% on igapäevasuitsetajad – nii madalat näitajat ei ole varasemalt olnud. 2014. aastal oli see arv vastavalt 26,0% ning viimase kümne aasta jooksul on olnud see pidevas languses.¹⁸⁴ Antud andmed näitavad, et sõltuvust tekitavate ja tervist kahjustavate ainete/toodete puhul võib riik saavutada rahvatervise eesmärgi ka leebemate vahenditega (nt kodanike harimine ja piirangute seadmine) kui karistusõigus.

Narkootiliste ainete puhul tuleks arvestada ka seda, et nendest võib jääda sõltuvusse. Seega tuleks mõelda, kas sõltuvuse puhul muutub inimese käitumine mittetahtlikuks ning kas selle tõttu on õigustatud pehme paternalismi alusel riiklik sekkumine. Enamasti väljendub sõltuvus selles, et tarvitajad vajavad pidevalt suuremaid annuseid ning mitte tarvitamisel tekivad neil võõrutusnähud (värisemine, ärevus, valu jne). Kui võõrutusnähud on niivõrd tugevad, et panevad isiku uuesti tarvitama, siis võib öelda, et tema käitumine ei ole enam täielikult vabatahtlik vaid sunnitud. Seejuures suureneb oht tõsisemateks tervisekahjustusteks või saada surmav üledoos.¹⁸⁵ Mõned õigusteadlased leiavad, et sellisel juhul on õigustatud riigipoolne

¹⁸⁰ Husak 1989, lk 372.

¹⁸¹ Abel-Ollo jt 2023, lk 85.

¹⁸² Tubakatoodete mõju tervisele ja välimusele. – Tubakainfo. Kättesaadav: <https://www.tubakainfo.ee/miks-suitsetamisest-loobuda/suitsetamise-moju-tervisele/> (09.01.2026).

¹⁸³ Tubakaseadus. – RT I, 07.05.2025, 15.

¹⁸⁴ Reile, R., Põlajev, A., Saavaste, J. Eesti täiskasvanud rahvastiku tervisekäitumise uuring 2024. Tallinn: Tervise Arengu Instituut 2025, lk 18.

¹⁸⁵ Husak 1989, lk 375.

sekkumine, kuna kui isik ei tegutse teadlikult ja vabatahtlikult, siis ei saa keeluga sekkuda ka tema autonoomiasse.¹⁸⁶ Sellisel juhul aitaks riik justkui isikul teha seda valikut, mida ta teeks, kui ta ei oleks sõltuvuses.

Teisalt on jõudnud ühiskond sinnamaale, kus alkoholisõltuvust ei seostata enam niivõrd nõrga iseloomu või tahtejõu puudumisega, vaid alkoholismi peetakse haiguseks. Meditsiiniliselt on alkoholisõltuvus krooniline haigus, mille käigus muutub aju toimimine ja inimesel kaob kontroll oma käitumise üle.¹⁸⁷ Samal ajal narkootikumide tarvitamist peetakse tabuks ning sõltlast häbimärgistatakse ja karistatakse tarvitamise eest. Kuid nagu alkoholism, võib ka narkootikumide sõltuvus olla käsitletav kroonilise haigusena, mis sunnib inimest aina enam tarvitama, hoolimata kahjulikest tagajärgedest.¹⁸⁸ Kroonilistest haigustest ei ole lõplikult võimalik vabaneda, vaid nendega tuleb õppida koos elama ja toime tulema.¹⁸⁹ Kui käsitleda sõltuvust haigusena, on võimalik leevendada ka ühiskonna hukkamõistvat suhtumist tarvitajatesse.

Seejuures haigete inimeste karistamine ei pruugi olla kõige otstarbekam ega õiglasem. 2017. aastal läbiviidud retsidiivsuse uuring näitas, et tugevate narkootiliste ainete tarvitajatest neli viiendikku kuulati kahe aasta jooksul pärast reaalselt vangistust uues kuriteos kahtlustatavana üle.¹⁹⁰ Seega lihtsalt rahatrahvi või vangistuse määramine sõltlasele ei aita kaasa karistuspoliitika eesmärgi täitmisele, milleks on tarvitamisega seotud kahjude vähendamine ja tarvitamisest loobumine.¹⁹¹ Kui suhtuda tarvitajasse kui abivajavasse isikusse, siis on võimalik talle pakkuda ka vastavat tuge või ravi. Karistuse hirmus ei julge aga sõltlased pöörduda abi saamiseks ravile ega kasutada muid tarvitajatele mõeldud teenuseid. Seejuures kui karistus vähendab ravile pöördumist, võib see just suurendada, mitte vähendada, rahvatervise riske.

Tänapäeval tuuakse sageli ka majanduslikke argumente ennast kahjustavate süüteo koosseisude kaitseks. Põhjenduseks tuuakse, et teatud piirang või keeld on vajalik selleks, et vähendada koormust riigi majandusele või tervishoiusüsteemile. Ka karistusseadustiku ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu juurde loodud seletuskirjas on öeldud, et

¹⁸⁶ Grill 2012, lk 365.

¹⁸⁷ Kivi, A., Kõuhkna, E. Sõltuvus – häbimärk või haigus? – Tervisekassa 22.10.2025. Kättesaadav: <https://tervisekassa.ee/uudised/soltuvus-habimark-voi-haigus> (11.11.2025).

¹⁸⁸ Landwehr, Khan 2023, lk 93.

¹⁸⁹ Miks ja kuidas tekib sõltuvus ning miks on raske sellest vabaneda. – Narko. Kättesaadav: <https://www.narko.ee/narkootikumide-moju-kehale/miks-ja-kuidas-tekib-soltuvus-ning-miks-on-raske-sellest-vabaneda/> (01.11.2025).

¹⁹⁰ Ahven, A., Roots, A., Sööt, M-L. Retsidiivsus Eestis 2017. Tallinn: Justiitsministeerium 2017, lk 5.

¹⁹¹ Siseministeerium 2021, lk 4-6; Vt ka M. Eikneri magistritööd, kus ta analüüsib muuhulgas vangistuse mõju kurjategijale – Eikner, M. Narkokuriteod Eestis: kas liikuda Skandinaavia liberaalse kriminaalpoliitika suunas? Magistritöö. Juhendaja Andres Parmas. Tartu: Tartu Ülikool 2013.

narkojoobes olemine peab olema jätkuvalt karistatav, kuna see ohustab rahvatervist laiemalt, täpsemalt tervishoiu rahastuse küsimus.¹⁹² Seega viidatakse samamoodi majanduslikele argumentidele ja läbi nende tekkivale kahjule rahvatervisele. Selline lähenemine on aga äärmiselt laiaulatuslik ja ebamäärane. Iga vähegi riskantne tegevus, nagu näiteks ekstreemsport, võib endaga kaasa tuua kulu riigi majandusele.¹⁹³ Kui pidada kõiki selliseid kaudselt tekkivaid kahjusid piisavaks kriminaliseerimise õigustuseks, siis võiks olla kõik tegevused, mis tekitavad mingil moel teistele kulusid, süüteod. Kriminaliseerimise peamiseks eesmärgiks peaks olema inimeste kaitsmine ning nende tervise ja heaolu tagamine, mitte riigi kulude kokkuhoid.

Kokkuvõtvalt tarvitamise ja enda tarbeks valdamise kriminaliseerimise õigustus õigushüve ja abstraktse ohudelikti kaudu jääb veidi nõrgaks, sest rahvatervise mõiste on ebamäärane ning kolmandate isikute ohustamine on sageli liiga kaudne. Sellises olukorras nihkub õigustus vältimatult paternalismi suunas. Narkootiliste ainete tarvitamise ja enda tarbeks valdamise eest karistamine võiks olla mingil määral õigustatud läbi pehme paternalismi alaealiste, sõltlaste ja piiratud teovõimega täiskasvanute puhul, kuid teisalt peaks riik nõrgemaid just toetama ning nende karistamine ei täida reeglina soovitud eesmärki. Seetõttu ei pruugi ka nende puhul olla karistusõiguslik sekkumine kõige otstarbekam ja põhjendatum. Esmajoones tuleks tõsta isikute teadlikkust narkootiliste ja psühhotroopsete ainete tarvitamisega kaasnevatest riskidest ning vajadusel pakkuda neile tuge ning sobivaid sotsiaal- või tervishoiuteenuseid, et ennetada ja vähendada tekkida võivat kahju. Ka sotsiaalsed ja majanduslikud argumendid ei saa olla piisavaks põhjuseks uimastite tarvitamine ja enda tarbeks valdamise eest karistamiseks, sest vastasel juhul tuleks karistatavaks muuta kõik tervist kahjustavad tegevused. Paternalistlik sekkumine peab olema aga rangemalt piiritletud ning pigem autonoomiat eelistav.

2.2.2 Tarvitamise ja enda tarbeks valdamise kriminaliseerimist ümberlukkavad asjaolud

Lisaks kriminaliseerimist toetavatele põhjendustele, tuleb kriminaliseerimise otsustamisel kaaluda ka seda ümberlukkavaid asjaolusid. Seejuures tuleb eristada narkootiliste ainete tarvitamise ja enda tarbeks valdamisega kaasnevaid tagajärgi nende tegude kriminaliseerimisest tulenevatest tagajärgedest. Tarvitamisega otseselt kaasnevateks tagajärgedeks võivad olla tervisehäired ning sõltuvuse teke. Kriminaliseerimine lisab aga siia juurde veel mitmeid teisi

¹⁹² Karistusseadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seadus 554 SE seletuskiri. Kättesaadav: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/78433b29-8b2f-4281-a582-0efb9631e2ad/karistusseadustiku-muutmise-ja-sellega-seonduvalt-teiste-seaduste-muutmise-seadus/> (11.11.2025).

¹⁹³ Gostin 2009, lk 216.

mõjutusi. Sageli, kui räägitakse narkootikumide kriminaliseerimisest, siis toetutakse ainult tarvitamisega kaasnevatele mõjudele ning kriminaliseerimisest endast tulenevaid tagajärgi ei mainita. Samas suurem osa narkootiliste ainete tarvitamisega seotud kahjusid ei pruugi tuleneda mitte ainete tarvitamisest endast, vaid sellest, et see on karistatav.

Kriminaliseerimise juures tuleb silmas pidada, et riik tohib karistusõiguslikult sekkuda vaid siis, kui õigushüve ei ole võimalik kaitsta teiste vähem riivavate meetmetega, st lähtuma *ultima ratio* põhimõttest.¹⁹⁴ Seega tuleks ka narkootiliste ja psühhotroopsete ainete tarvitamise ja enda tarbeks valdamise puhul kaaluda, kas rahvatervist või üksikisiku enda tervist on võimalik kaitsta ka karistusõigusest leebemate vahenditega, nagu näiteks eraõiguslike või haldusmeetmetega. Seejuures tuleks arvestada, et karistuspoliitika eesmärgiks on toetada narkootikumide tarvitamisega seotud tervisekahjude vähendamist.¹⁹⁵ Ka Rahvusvaheline Narkootikumide Kontrollnõukogu (INCB) on öelnud, et rahvusvaheliste konventsioonide eesmärk on kaitsta eelkõige inimeste tervist ja heaolu ning anda riigile otsustusõigus ja valikuruum ainete isikliku tarbimisega seonduva reguleerimiseks.¹⁹⁶ Nagu ka eelnevalt toodud statistikast nähtub, siis ei ole senine rangem narkopoliitika toonud edusamme tarvitamisega kaasnevate kahjude vähendamisel ning Eesti on üledoosi tõttu surnud inimeste arvu poolest Euroopas esirindel.¹⁹⁷

Kui Eesti õigus on seni lähenenud narkoprobleemidele peamiselt karistusõiguslike meetmete kaudu, siis Portugal käsitleb tarvitamist eelkõige tervishoiuprobleemina ning rakendab haldusõiguslikke meetmeid. Nimelt oli Portugal esimene riik Euroopa Liidus, mis dekriminaliseeris igasuguse narkootikumide tarvitamise, kuid ÜRO konventsioonide surve tõttu jäi see siiski haldusrikkumiseks.¹⁹⁸ Seega võidakse Portugalis tarvitamise eest karistada haldusmeetmetega ehk kas trahvi või mitterahalise karistusega, mis karistusregistrisse edasi ei kandu.¹⁹⁹ Seejuures on loodud komisjonid, kuhu kuuluvad õiguse, tervishoiu ja sotsiaaltöö spetsialistid, kes hindavad, kas konkreetsel juhul haldusmeedet kohaldada või mitte ja kui siis millist. Esmakordseid tarvitajaid üldjuhul ei karistata, korduvate rikkumiste korral määratakse rahatrahv või nõustamine. Sõltlaste puhul trahvi reeglina ei määrata, vaid selle asemel suunatakse isik näiteks ravile või grupiteraapiasse. Komisjoni kuuluvate liikmete eesmärk ei

¹⁹⁴ Jareborg 2005, lk 525.

¹⁹⁵ Siseministeerium 2021, lk 25.

¹⁹⁶ International Narcotics Control Board 2022, lk 54.

¹⁹⁷ EUDA 05.06.2025.

¹⁹⁸ Landwehr, Khan 2023, lk 93.

¹⁹⁹ Penalties for drug law offences in Europe at a glance. – EUDA (European Union Drugs Agency) 04.09.2024. Kättesaadav: https://www.euda.europa.eu/publications/topic-overviews/content/drug-law-penalties-at-a-glance_en (11.11.2025).

ole tarvitajaid ja nende valikuid hukka mõista või neid karistada, vaid teadvustada inimestele tarvitamisega kaasnevaid riske ning tagada nende tervise kaitse.²⁰⁰ Seega käsitleb Portugali õigus narkootiliste ja psühhotroopsete ainete tarvitamist tervishoiuprobleemina, mitte karistusõigusliku küsimusena. A. Kurbatova on öelnud, et suurim erinevus Eesti ja Portugali vahel on see, et Eestis tarvitamisega vahele jäänud isikut lihtsalt trahvitakse, aga Portugalis temaga ka reaalselt tegeletakse.²⁰¹ Seeläbi pööratakse suuremat tähelepanu just tarvitamisega kaasnevate kahjude vähendamisele ja raviteenuste kättesaadavusele, mis on seatud ka Eesti narkopoliitika sihiks aastaks 2030.²⁰²

Peale 2001. aastal Portugalis läbi viidud reformi vähenes üledoosi surnud isikute arv järsult. Järgnevatel aastatel on see veidi tõusnud, kuid siiski on see jäänud väiksemaks kui enne 2001. aastat ning ka allapoole Euroopa Liidu keskmist taset. Kui 2019. aastal Euroopa Liidu keskmine surmade arv oli 23,7 surma miljoni inimese kohta, siis Portugalis oli see arv 6. Seejuures, kui esimesel viiel aastal pärast reformi tõusis narkootiliste ainete tarvitamine, siis järgnevatel aastatel on see olnud languses. Seega ei toonud dekriminaliseerimine endaga kaasa massilist tarvitamist.²⁰³ Läbi viidud uuringute kohaselt on ka tarvitamisega kaasnevad sotsiaalsed ja riiklikud kulud Portugalis vähenenud (2010. aastaks 18%). Kulude languse tõid endaga kaasa üledoosi surmade ja menetluskulude vähenemine.²⁰⁴ Seega on narkootiliste ja psühhotroopsete ainete tarvitamise dekriminaliseerimine toonud endaga kaasa positiivseid muudatusi nii tarvitajatele endale kui ka ühiskonnale ja riigile laiemalt. Portugal näitab, et selline riiklik lähenemine võib aidata paremini võidelda narkootikumide ja nendega kaasnevate kahjudega kui karistusõiguslikud meetmed, st rahvatervist või üksikisiku enda tervist võib olla võimalik kaitsta ka karistusõigusest leebemate vahenditega.

Eestis narkootilise või psühhotroopse aine tarvitamise või väikeses koguses valdamisega võib kaasneda rahatrahv kuni 2400 eurot või arest kuni 30 päeva (NPALS § 15¹ lg 1) ning suures koguses käitlemine, sh enda tarbeks valdamine, on karistatav ühe- kuni kümneaastase vangistusega (KarS § 184 lg 1). Seejuures, kui isik jääb uuesti suures koguses aine käitlemisega vahele, siis on karistuseks juba kolme- kuni viieteistaastane vangistus (KarS § 184 lg 2 p 2).

²⁰⁰ Drug decriminalisation in Portugal: Setting the Record Straight. – Transform Drug Policy Foundation 13.05.2021. Kättesaadav: <https://transformdrugs.org/blog/drug-decriminalisation-in-portugal-setting-the-record-straight> (09.11.2025).

²⁰¹ Kurbatova, A. Narkootikumide dekriminaliseerimine – keerulise lahenduse väike osa. – Terviseinfo 21.09.2015. Kättesaadav: <https://www.terviseinfo.ee/et/blogi/4398-narkootikumide-dekriminaliseerimine-keerulise-lahenduse-vaike-osa> (03.04.2026).

²⁰² Siseministeerium 2021, lk 5-6.

²⁰³ Transform Drug Policy Foundation 13.05.2021.

²⁰⁴ *Ibidem*, mis võtab kokku järgmise uuringu info: Gonçalves, R., Lourenço, A., Silva, S. N. A social cost perspective in the wake of the portuguese strategy for the fight against drugs. – International Journal of Drug Policy 2015/26.

See tähendab, et nii tarvitamisele kui ka aine valdamisele võib järgneda vabaduse kaotus, millega omakorda võivad kaasneda mitmed tagajärjed – katkeb võimalus käia tööl või koolis, võõrandumine lähedastest ja muu selline. Seejuures kandub karistusregistrisse, et isikut on kas väärteo- või kriminaalkorras karistatud, mis omakorda võib tulevikus luua lisatakistusi näiteks tööle või kooli kandideerimisel.²⁰⁵

Narkootikumide tarvitamisega käib suuresti kaasas ka stigmatiseerimine ehk häbimärgistamine. Tarvitajatesse suhtutakse eelarvamuslikult ning neid tõrjutakse ja jäetakse abita. Keskmise narkootikumide tarvitaja on paljude silmis madala haridusega, kriminaalse taustaga, kasvanud vaesuses, valelik, manipuleeriv ja halbade sotsiaalsete oskustega “narkar”, kes on oma sõltuvuses ise süüdi.²⁰⁶ Taoline suhtumine ei esine ainult laiema ühiskonna hulgas, vaid tihti ka sotsiaalvaldkonna ametnike seas, kes peaksid sõltuvushäiretega inimesi igakülgsest toetama, mitte neisse eelarvamuslikult suhtuma.²⁰⁷

Seejuures võib sotsiaalne häbimärgistamine viia enesestigma tekkimiseni, st tarvitajate suhtumine endasse muutub negatiivsemaks vastavalt ühiskonna hoiakutele. See toob omakorda kaasa füüsilise ja vaimse tervise probleemid ning vastumeelsuse pöörduda raviosutajate poole.²⁰⁸ Isegi kui tarvitaja saab aru, et tal on abi vaja, siis ei julge ta seda ise otsida. Tervishoiuvaldkonnas töötavad inimesed on aga välja toonud, et suurem osa sõltuvushäiretega inimesi on vastupidiselt stereotüübile hästi toimivad isikud, kes käivad tööl ja koolis, elavad head pere- ja sotsiaalset elu ning tulevad igapäevaselt oma eluga väga hästi toime.²⁰⁹ Seda näitavad ka üksikud meedia vahendusel jagatud uimastitarvitamise kogemuslood.²¹⁰ Stigma tõttu ei julge aga suurem osa tarvitajatest oma probleemidest rääkida, kuna kardetakse, et teada saades sõprade või lähedaste suhtumine nendesse muutub. Ka Tervise Arengu Instituudi läbi viidud uuringus selgus, et stigma tõttu on levinud tarvitamise varjamine.²¹¹

²⁰⁵ Hoskins 2018, lk 626.

²⁰⁶ Kristiin Mikko: Sildid, mis tapavad. Milline on narkotarvitajate stigma tegelik mõju? – Sotsiaalministeerium 26.08.2024. Kättesaadav: <https://sm.ee/blogi/kristiin-mikko-sildid-mis-tapavad-milline-narkotarvitajate-stigma-tegelik-moju> (11.11.2025).

²⁰⁷ Töö sõltuvushäirete keskuses tähendab kuulamist, mõistmist ja motiveerimist. – Tervise Arengu Instituut 18.01.2024. Kättesaadav: <https://tai.ee/et/sotsiaaltoe/too-soltuvushairete-keskuses-tahendab-kuulamist-moistmist-ja-motiveerimist> (11.01.2025).

²⁰⁸ Murphy, J., Russell, B. Stigma Reduction through Addiction and Naloxone Education. – Journal of Criminal Justice Education 2023/2, lk 186.

²⁰⁹ Eelmaa, S. Aalbok, A. Nähtamatud barjäärid: uimastisõltuvus ja probleemid praktikas. – Sotsiaaltöö 2021/4, lk 89.

²¹⁰ Vt näiteks – Jaanisoo-Kuld, K. Märt Avandi: kokaiinisõltuvust on natukene lihtsam varjata kui alkoholisõltuvust. – ERR Eeter 08.02.2023. Kättesaadav: <https://eeter.err.ee/1608878273/mart-avandi-kokaiinisoltuvust-on-natukene-lihtsam-varjata-kui-alkoholisoltuvust> (03.04.2026).

²¹¹ Abel-Ollo jt 2023, lk 80.

Abi saamiseks ei julgeta kuhugi pöörduda ka seetõttu, et kardetakse, et sellele järgneb koheselt kokkupuude politseiga ja ka karistus. Lisaks kardetakse, et kui isikuandmed kantakse riikliku narkomaania registrisse (NARIS) või märgitakse terviseportaali sõltuvushäire diagnoos, võidakse näiteks ära võtta vanemlikud õigused või juhiluba.²¹² Häbimärgistamist ilmestab hästi ka 2021. aastal meedias kajastatud juhtum, kus neli Audentese spordigümnaasiumi õpilast heideti kanepi tarvitamise tõttu koolist välja. Juhtum tõi noortele probleeme politseiga, koolist väljaheitmise ning ka sotsiaalse stigmatiseerimise.²¹³ Selline hirm häbimärgistamise ja karistuse ees aga ainult süvendab narkootikumide tarvitamisega kaasnevaid probleeme. See iseenesest võib viia sõltuvuse tekkimiseni ja tervise halvenemiseni, mis omakorda loob lisakoormuse tervishoiusüsteemile.

Tegude kriminaliseerimisel tuleb arvestada ka sellega, millise sõnumi riiklik sekkumine inimestele saadab ning laiemalt, milline on ühiskonna poolne suhtumine antud teosse. Eriti tuleb seda arvestada just paternalistlike süüteo koosseisude puhul.²¹⁴ Narkootiliste ja psühhotroopsete ainete tarvitamise eest karistamine võib kodanikele saata sõnumi, et riik ei usalda neid ja peab kodanikke moraalselt nõrkadeks. See aga võib õõnestada kodanike usaldust riigi vastu. Seejuures on oluline tähelepanu pöörata ka ühiskonna poolsele suhtumisele kriminaliseeritavasse teosse.²¹⁵ Narkootikumide tarvitajatega tegelevad sotsiaal- ja tervishoiutöötajad on välja toonud, et tarvitajate seas levib arusaam, et tarvitamine ja enda tarbeks valdamine ei ole karistatavad.²¹⁶ See, kui massiliselt on levinud narkootiliste ainete tarvitamine, näitab samuti, et see on ühiskondlikult muutumas üha enam aktsepteeritavamaks. Seega ei ole see paljude ühiskonnaliikmete jaoks enesestmõistetav, et narkootiliste ainete tarvitamise eest tuleb kodanikke karistada. Sarnaselt on varasemalt erinevates riikides abielurikkumine kadunud karistatavate tegude alt ära, kuna tegemist oli privaat- ja moraalisfääri kuuluva deliktiga, mille puhul tekkis ühiskondlik aktsepteeritavus.²¹⁷

Nagu ka eelnevalt mainitud, on üks kriminaliseerimisega kaasnevaid negatiivseid tagajärgi ka musta turu tekkimine. Eriti väljendub see just narkootiliste ja psühhotroopsete ainete käitlemise karistatavuse puhul. Aineid valmistatakse ja toodetakse nii-öelda põranda all ning puudub

²¹² Eelmaa, Aalbok 2021, lk 90.

²¹³ Martinson, J. Kanepisuits Audentese spordigümnaasiumis. Neli noorsportlast visati koolist välja. – Delfi 19.04.2021. Kättesaadav: <https://sport.delfi.ee/artikkel/93167979/kanepisuits-audentese-spordigymnaasiumis-neli-noorsportlast-visati-koolist-valja> (29.11.2025).

²¹⁴ Harduf 2013, lk 68-69.

²¹⁵ *Ibidem*.

²¹⁶ Eelmaa, Aalbok 2021, lk 91.

²¹⁷ Siegel, M. J. For better or for worse: adultery, crime & the constitution. – Journal of Family Law 1991/30, No 1, lk 45-46, 55-56.

riiklik järelevalve, millise kvaliteedi, sisalduse ja tugevusega need täpselt on.²¹⁸ Seetõttu isegi hoolikalt välja kaalutud annusega võivad teinekord kaasneda ootamatud kahjulikud mõjud tervisele (sh üledoos), kuna iga partii on erinev ning kunagi ei saa kindel olla, mida see täpselt sisaldab. Narkootikumide käitlemise eest karistamine tõstab ka nende hindu, kuna valmistajad kannavad nende tootmise ja müügiga suuremat riski.²¹⁹ Kuid karistusega ähvardamine ei peata kõiki inimesi siiski tarvitamast ning musta turu kaudu ostetakse endale oma tarbeks narkootilisi aineid teadmata, mida need täpselt sisaldavad.

Kui ainete hinnad tõusevad ning tarvitajad ei saa neid legaalsete vahenditega endale lubada, siis võivad nad olla sunnitud pöörduma kuritegelikule teele, et hankida varguste või röövidega endale rahalisi vahendeid.²²⁰ Endine California ülemkohtu kohtunik J. Gray on samuti toonud välja, et kahju, mis tekib narkootikumide ebaseaduslikkusest ja mustast turust, võib olla kordades suurem probleem kui kahju, mida ainete tarvitamine tarvitajatele endale põhjustab.²²¹ Seega võib mõneti ka öelda, et just narkootiliste ainete kriminaliseerimine, mitte tarvitamine ise, võib tõsta riigis kuritegevuse taset ning seeläbi tekitada ühiskonnale kahju. Lisaks avaldab see vahetut mõju ka tarvitajatele endile. Inimesed, kes varem ei ole võibolla kuritegude toimepanemisele mõelnudki, võivad olla sunnitud sõltuvuse rahuldamiseks neid toime panema.²²²

Tegude kriminaliseerimisel tuleb arvestada ka sellega, et õiguskaitseasutustel tuleb hakata nende tegude osas läbi viima süüteomenetlust. Tarvitamise karistatavuse puhul tähendab see, et niigi piiratud ressursi (tööjõud ja raha) kasutatakse selleks, et viia narkootiliste ainete tarvitajate osas läbi väärteomenetlust. Seejuures reoveeuuringud näitavad, et tarvitamine on väga laialdaselt levinud, näiteks Tallinnas tarvitatakse ainuüksi kanepit keskmiselt kümneid tuhandeid annuseid päevas.²²³ Sellisel hulgal tegude menetlemine on aga ebarealistlik ning reaalsuses menetleb politsei tarvitajatest ainult väikest hulka, kes satuvad õiguskaitseasutuste vaatevälja sageli juhuslikult. KarS § 184 alusel menetletakse kriminaalkorras ka neid regulaarseid tarvitajaid, kes valdavad enda tarbeks suures koguses ainet. Selle asemel oleks võimalik pöörata rohkem ressursi just narkootiliste ainetega kriminaalse tulu teenimise eesmärgil kauplajatele, tarnijatele ja vahendajatele, et nii suurel hulgal narkootilisi aineid üldse

²¹⁸ Harduf 2013, lk 69.

²¹⁹ *Ibidem*.

²²⁰ Barnett 2009, lk 18-19.

²²¹ Gray, J. P. The Hopelessness of Drug Prohibition. – Chapman Law Review 2010/3, lk 527-529.

²²² Barnett 2009, lk 18-19.

²²³ Abel-Ollo, Riikoja, Barndök, lk 5.

turule ei jõuakski. Ka Eesti narkopoliitika eesmärgiks on seatud, et rohkem tuleb teha vahet tavalisel tarvitajal ja vahendajal.²²⁴

Seega kaasnevad narkootiliste ainete tarvitamise ja enda tarbeks valdamise kriminaliseerimisega ka mitmed negatiivsed tagajärjed nii isikule endale kui ka ühiskonnale laiemalt. Konkreetse teo kriminaliseerimisel tuleb neid kõiki kõrvalmõjusid analüüsida ning kogumina arvesse võtta koos kriminaliseerimist toetavate argumentidega.

Kokkuvõtlikult, nagu eelnevates peatükkides leitud, on üheks narkootiliste ja psühhotroopsete ainete tarvitamise ja enda tarbeks valdamise kriminaliseerimise alusteks õigushüve teooria. Nimelt narkosüütegudega kaitstavaks õigushüveks on peetud rahvatervist. Rahvatervise käsitlemisel kollektiivse õigushüvena tekib aga küsimus, kas üksikisiku ennast kahjustava teo ja kollektiivse hüve kahjustamise või ohustamise vahel esineb piisav seos. Eelnevalt läbi viidud analüüs näitas, et tarvitamise ja enda tarbeks valdamise ning õigushüve kahjustamise või ohustamise vaheline seos võib olla liiga kaudne ja ebamäärane, et põhjendada laiaulatuslikku riiklikku sekkumist õigushüve teooria kaudu.

Kuna tarvitamise ja enda tarbeks valdamisega kahjustab inimene eelkõige iseennast, siis võib karistatavus olla põhjendatav ka läbi paternalismi. Samas ei saa narkootiliste ainete tarvitamise eest karistamist õigustada üksnes argumendiga, et isegi teadlik ja vabatahtlik tarvitamine on tervisele kahjulik ning seetõttu tuleb isikut tema enda kaitseks karistada. Narkootiliste või psühhotroopsete ainete tarvitamise riskid varieeruvad suuresti aine, annuse, tarvitamisviisi ja kasutuskonteksti lõikes ning ei saa ka väita, et tarvitamine vältimatult igal inimesel põhjustaks surma, raskeid tervisekahjustusi või sõltuvust. Seejuures mida kaugem ja vähem tõenäolisem on seos teo ja kahju tekkimise vahel, seda vähem see paternalistlikku sekkumist õigustab. Kõige enam võiks pehme paternalismi alusel olla sekkumine õigustatud alaealiste, sõltlaste ja piiratud teovõimega täiskasvanute puhul, kuna nende tegevused ei pruugi olla teadlikud, informeeritud ega vabatahtlikud.

Karistusõigus on aga riigi kõige intensiivsem sekkumisvorm ning see on põhjendatud ainult juhtudel, kui eesmärki ei ole võimalik saavutada vähem riivamate meetmetega (*ultima ratio*). Tarvitamise ja enda tarbeks kriminaliseerimisega kaasnevad ka mitmed negatiivsed kõrvalmõjusid – võimalik vabaduse kaotus, stigmatiseerimine, ravi vältimine karistushirmu tõttu, sotsiaalne ja majanduslik tõrjutus, ühiskonna negatiivsete hoiakute süvenemine, musta turu tekkimine, puudub kontroll ainete kvaliteedi üle ning riigi ja õiguskaitseasutuste

²²⁴ Siseministeerium 2021, lk 25-26.

ressursside hajumine. Samal ajal ei ole veenvalt tõendatud, et karistusõiguslik lähenemine aitab kaasa kahjude vähendamisele, kuna tarvitamine on laialt levinud. Seetõttu ei pruugi ka alaealiste, sõltlaste ja piiratud teovõimega täiskasvanute puhul olla karistusõiguslik sekkumine kõige otstarbekam ja põhjendatum, kuna nende ega teovõimeliste täiskasvanute karistamine ei täida reeglina soovitud eesmäärke. Kuna paternalistlik sekkumine piirab oluliselt isikute autonoomiat ja valikuvabadust, peab see olema eriti hästi kumulatiivselt põhjendatud. Kui aga iga üksik argument tekitab küsimusi ning kui kriminaliseerimisega kaasnev kahju tundub olevat suurem, kui sellest tulenev kasu, ei pruugi karistatavus olla piisavalt põhjendatud.

KOKKUVÕTE

Magistritöö eesmärgiks oli analüüsida, kas narkootiliste ja psühhotroopsete ainete tarvitamise ja enda tarbeks valdamise eest karistamine on põhjendatud. Nimelt vaatamata kehtivale karistuspoliitikale näitavad Tervise Arengu Instituudi poolt läbiviidud analüüsid ja reoveeuuringud, et narkootiliste ja psühhotroopsete ainete tarvitamine on Eestis laialdaselt levinud ning iga aastaga aina kasvab. Koos tarvitamise kasvuga on suurenenud ka narkootikumide üledoosist põhjustatud surmade arv – Eesti on üledooside suhtarvult Euroopas esirinnas. Samal ajal riikliku narkopoliitika eesmärkidena on seatud tarvitamisega seotud tervisekahjude vähendamine ja abi kättesaadavuse parandamine. Sellises olukorras on asjakohane vaadata üle, kas kehtiv regulatsioon, eelkõige NPALS § 15¹ ja KarS § 184, on tänapäeval jätkuvalt piisavalt põhjendatud.

Selleks loodi teoreetiline raamistik kriminaliseerimist toetavatest ja seda ümberlukkavatest asjaoludest, millele võiks seadusandja mõelda, kui ta hakkab otsustama, kas muuta mõni tegu kriminaal- või väärteokorras karistatavaks. Kuna narkootiliste ja psühhotroopsete ainete tarvitamise puhul tekib küsimus, kas sellega kahjustatakse või ohustatakse ka teisi või eelkõige kahjustab tarvitaja ikkagi iseennast, siis kriminaliseerimist toetavate asjaolude all käsitleti peamiselt just õigushüve teooriat ning paternalismi. Õigushüve teooria alusel õigustab karistusvõimu rakendamist vajadus kaitsta õigushüvesid. Paternalism on aga erand antud teooriast ning aitab mõneti laiendada karistusõiguse kohaldamisala. Nimelt paternalistlik käsitlus hõlmab endas laias laastus inimese vabadusse või autonoomiasse sekkumist inimese enda hüvanguks, st ennast kahjustavate tegude puhul. Seejärel toodi välja võimalikud kriminaliseerimist ümberlukkavad asjaolud, nagu *ultima ratio* põhimõte, võimalik vabaduse kaotus, stigmatiseerimine, ühiskonna negatiivsete hoiakute süvenemine, karistuse hirmus ravi vältimine, sotsiaalne tõrjutus, kuritegevuse kasv, musta turu teke ja õiguskaitseressursside hajumine.

Magistritöös leiti, et üldtunnustatud seisukoha järgi on narkosüütegudega kahjustatav õigushüve rahvatervis, kuid samas puudub nii Eestis kui ka rahvusvahelises seadusandluses konkreetne ja üheselt mõistetav selgitus rahvatervise mõistele. Selleks, et põhjendada narkootiliste ainete tarvitamise ja enda tarbeks valdamise karistatavust läbi õigushüve teooria, tuleks rahvatervist käsitleda kui kollektiivset õigushüve. Sellisel juhul võiks öelda, et kaitsmisvääreks on tunnustatud määratlemata hulga isikute tervis ning laiemalt ühiskonna elujõulisus ja funktsioneerimisvõime. Narkosüüteod aga ei kahjusta otseselt rahvatervist, vaid üldjuhul on tegu abstraktsete ohudeliktidega. Kui narkootiliste ja psühhotroopsete ainete

müümise, levitamise ja valmistamise puhul ei teki küsimust, kas läbi nende tegevuste tekitatakse potentsiaalne oht kolmandate isikute tervisele ning rahvatervisele laiemalt, siis uimastite tarvitamisel ja enda tarbeks valdamise puhul on seda märksa keerulisem põhjendada. Nimelt tarvitamise ja enda tarbeks valdamise ning õigushüve kahjustamise vaheline seos võib olla liiga kaudne ja ebamäärane, et põhjendada laiaulatuslikku riiklikku sekkumist õigushüve teooria kaudu.

Narkootiliste ja psühhotroopsete ainete tarvitamise ja enda tarbeks valdamisega kahjustab isik eelkõige oma enda tervist. Seega on tegemist ennast kahjustava süüteoga, mille karistusõiguslik reguleerimine saab olla õigustatud eelkõige läbi paternalismi. Riigil on kohustus kodanikke kaitsta kolmandate isikute eest, kuid küsitav on, kas inimest on vajalik kaitsta ka tema enda eest ning kui, siis millises ulatuses. Paternalismi puhul tuleb ühelt poolt kaaluda eesmärki indiviidi kaitsta ning teiselt poolt isiku õigust vabadusele ja autonoomiale. Narkootiliste ainete tarvitamisega võivad kaasneda mitmed kahjulikud tagajärjed tarvitajale endale – võib tekkida sõltuvus, halveneda tervis, süstalde jagamisel on oht haigestuda HIV-sse, ainete segatarvitamisele võib järgneda üledoos ning kahjustada võib saada ka tarvitaja majanduslik ja sotsiaalne toimetulek. Samas tuleb hinnata, kui vahetu ja tõenäoline on seos konkreetse teo ja selle võimalike kahjulike tagajärgede vahel. Narkootiliste ja psühhotroopsete ainete tarvitamise riskid varieeruvad märkimisväärselt sõltuvalt ainest, annusest, tarvitamisviisist ning kasutuskontekstist. Seejuures mida kaudsem ja vähem tõenäoline on seos teo ning kahjuliku tagajärje vahel, seda nõrgem on alus laiaulatusliku paternalistliku sekkumise õigustamiseks.

Narkootiliste ainete tarvitamise ja enda tarbeks valdamise eest karistatavus võiks olla mingil määral õigustatud läbi pehme paternalismi sõltlaste, alaealiste ja piiratud teovõimega täiskasvanute puhul, kuna kui isiku käitumine ei ole teadlik, informeeritud või vabatahtlik, siis ei ole tema käitumine kantud ka tema autonoomsest valikust. Kuid sellest ei piisa, et õigustada kõiki hõlmavat ranget regulatsiooni. Narkootiliste ja psühhotroopsete ainete tarvitajaid tuleks kohelda kui teadlikke tegutsejaid, kes langetavad läbimõeldud otsuseid. Selline lähenemine eeldab aga seda, et inimestele tuleb uimastite alane teave teha lihtsasti kättesaadavaks ning seeläbi tõsta inimeste teadlikkust uimastitest ja nendega kaasnevatest riskidest. Seega esmajoonel tuleks panna rõhku teavitustööle, ennetusele ning tarvitajate harimisele.

Narkootiliste ainete puhul tuleks arvestada ka seda, et nendest võib jääda sõltuvusse. Sõltuvus uimastitest on aga krooniline haigus, mille käigus muutub tarvitaja aju toimimine, mis sunnib inimest aina enam tarvitama hoolimata kahjulikest tagajärgedest. Seejuures haigete inimeste karistamine ei pruugi olla otstarbekas ega õiglane. Kui lihtsalt tarvitamise eest karistatakse väärteokorras kas rahatrahvi või arestiga, siis omades enda tarbeks suures koguses narkootilist

ainet, ähvardab isikut ka ühe- kuni kümneaastane vangistus. Kuna pikaajalisel tarvitajal tekib teatud tolerants ainete vastu, siis võib tema ühe päeva doos kvalifitseeruda juba suureks koguseks, mis toob automaatselt kaasa kriminaalkaristuse. Lihtsalt rahatrahvi määramine või sõltlase vangi panek ei aita aga kaasa narkopoliitika eesmärgi täitmisele, milleks on tarvitamisega seotud tervisekahjude vähendamine ja tarvitamisest loobumine. Kui suhtuda tarvitajasse kui abivajavasse isikusse, siis on võimalik talle pakkuda ka vastavat abi või ravi.

Narkootiliste ja psühhotroopsete ainete tarvitamise ja enda tarbeks valdamise eest karistamise juures tuleb arvestada ka kriminaliseerimisega kaasnevate negatiivsete tagajärgedega. Näiteks ohustab tarvitajaid võimalik vabaduse kaotus ja läbi selle eemaldumine lähedastest, sotsiaalne ja majanduslik tõrjutus, väheneb kodanike usaldus riigi vastu, tekib must turg, puudub kontroll ainete kvaliteedi ja sisalduse üle ning tekib koormus õiguskaitseasutustele. Abi saamiseks ei julgeta kuhugi pöörduda seetõttu, et kardetakse, et sellele järgneb koheselt ebameeldiv kokkupuude politseiga ja karistus. Teisalt hoiduvad tarvitajad oma probleemidest rääkimisest ka stigmatiseerimise ehk häbimärgistamise pärast. Laiem ühiskond suhtub tihtilugu tarvitajatesse eelarvamuslikult ja tõrjuvalt. Nimelt keskmine narkootikumide tarvitaja on paljude silmis madala haridusega ning kriminaalse taustaga “narkar”, kuid uuringud seda kuvandit ei kinnita.

Tihti tuuakse karistatavuse põhjenduseks ka, et narkootikumide tarvitamise tagajärjel võib kasvada üldine kuritegevuse tase riigis, kuid seni ei ole empiirilised uuringud jõudnud ühisele seisukohale, et tarvitamise ja õigusrikkumiste vahel esineb kindel põhjuslik seos. Teisalt on üldlevinud ka teadmine, et suurel hulgal süütegusid pannakse toime olles alkoholijoobes. Lisaks tuuakse põhjenduseks, et teatud piirang või keeld on vajalik selleks, et vähendada koormust riigi majandusele või tervishoiusüsteemile. Teisalt jällegi iga vähegi riskantne tegevus, nagu näiteks ekstreemsport, alkoholi tarbimine ja suitsetamine, võivad tuua kaasa kulusid riigile ja tervishoiusüsteemile. Asjaolu, et sarnaseid argumente saab tuua ka lubatud meelemürkide või tegevuste puhul, nõrgestab üksnes narkootiliste ja psühhotroopsete ainete valdamise kriminaliseerimise õigustust. Kui pidada kõiki selliseid kaudselt tekkivaid kahjusid piisavaks kriminaliseerimise aluseks, tuleks karistatavaks muuta suur hulk igapäevaseid riskikäitumisi.

Narkootiliste ja psühhotroopsete ainete tarvitamise laialdase leviku ja kõrge üledooside arvu põhjal näib, et senine karistuspoliitika ei pruugi olla kõige efektiivsem lahendus rahvatervise ja üksikindiviidi tervise kaitseks ning selle negatiivsed kõrvalmõjud võivad kaaluda üle sellest saadava kasu. Seetõttu ei pruugi ka tarvitamise ja enda tarbeks valdamise eest rangelt karistamine olla piisavalt veenvalt põhjendatud õigushüve teooria ega paternalismi kaudu. Kuna paternalistlik sekkumine piirab oluliselt isiku autonoomiat ja valikuvabadust, peab see

olema eriti hästi kumulatiivselt põhjendatud. Õigusriiklikus ühiskonnas peaks karistusõigus jääma *ultima ratio* vahendiks ning ennast kahjustava käitumise regulatsioon võiks eeskätt toetuda tervishoiu- ja sotsiaalpoliitilistele või sarnaselt Portugalile haldusõiguslikele meetmetele. Kõige enam tuleks keskenduda ennetusele, kahjude vähendamisele, ravi kättesaadavuse parandamisele ning stigmatiseerimise vähendamisele, et inimesed julgeksid vajadusel abi otsida ja seda ka saada, et seeläbi tagada oma enda tervise ja ka laiemalt rahvatervise kaitse.

THE JUSTIFICATION OF PUNISHMENT FOR THE USE AND POSSESSION OF NARCOTIC DRUGS AND PSYCHOTROPIC SUBSTANCES FOR PERSONAL CONSUMPTION

ABSTRACT

By 2018, every fourth Estonian citizen aged between 16 and 64 had used some kind of narcotic drug or psychotropic substance at least once in their lifetime. By 2024, this figure had risen to one in every three people. Wastewater analysis also indicates that daily use continues to increase – compared with 2023, cannabis consumption residues in Tallinn’s wastewater increased by 27% in 2024. In 2025, the cocaine content in wastewater increased by 77% and the amphetamine content by 18% compared to the previous year. Also, the number of deaths caused by drug overdoses has tragically increased. Since 2022, more than 100 people have died of overdoses each year, which is three times higher than in previous years. Most deaths have been caused by the spread of new, dangerous drugs and by the combined use of different substances. According to the European Drug Report, Estonia has one of the highest numbers of overdose deaths in Europe.

Estonia has chosen to address problems related to narcotic drugs and psychotropic substances primarily through criminal law. Under the Act on Narcotic Drugs and Psychotropic Substances and Precursors thereof (hereinafter NPALS), the handling of such substances is prohibited except for medical or scientific purposes, to prevent, detect or combat criminal offences relating to narcotic drugs or psychotropic substances or for use for educational purposes as prescribed by this Act (section 3 of the NPALS). The primary aim of criminalizing the handling of these substances is to restrict their availability for civilian use.

In Estonia, consumption of narcotic drugs or psychotropic substances without a prescription, or illegal manufacture, acquisition, or possession of small quantities of these substances for personal use, is punishable as a misdemeanour under section 15¹ of the NPALS by a fine or detention. The handling of a narcotic drug or psychotropic substance in a large quantity, however, is punishable as a first-degree criminal offence under section 184 of the Penal Code (hereinafter KarS), with a penalty of one to ten years of imprisonment. According to section 3¹ of the NPALS, a large quantity means a quantity of narcotic drug or psychotropic substance, plant or fungus which is sufficient for causing drug intoxication to at least ten people. Thus, the determination of a large quantity is based on the amount of a drug that would cause intoxication in an average individual. For example, in the case of cocaine, a large quantity is only 0.65 grams (the average single dose being 0.065 grams). Since the minimum threshold for a large quantity

is relatively low, it is likely that a single user may possess such an amount for personal consumption and therefore be punished under criminal law in a manner similar to drug dealers. As the use of narcotic drugs and psychotropic substances continues to rise despite the threat of punishment, it raises the question of whether the current penal policy is effective and whether punishing users and addicts is justified in the long term.

The aim of this master's thesis is to analyse whether punishment for the use and possession of narcotic drugs and psychotropic substances for personal consumption is justified. The thesis is legal dogmatic. To achieve its objective, the thesis uses analysis, interpretation, and systematisation as research methods.

To achieve the aim, a theoretical framework was developed that presents arguments both supporting and opposing criminalisation. The arguments in support of criminalisation included mainly the legal good (Rechtsgut) theory and paternalism. Under the legal good theory, the aim is to protect legal goods. Paternalism, however, is an exception to this theory, as it involves interference with an individual's freedom or autonomy for their own benefit. Then, opposing arguments to criminalisation were examined, including the principle of ultima ratio, the potential deprivation of liberty, stigmatisation, avoidance of medical treatment due to fear of punishment, social exclusion, the potential increase in crime rates, the emergence of black markets, and the use of law enforcement resources.

The master's thesis found that, according to the general opinion, the legal good protected by drug offences is public health. However, neither Estonian nor international legislation provides a concrete definition of public health. To justify the punishment for drug use and possession for personal consumption through the theory of legal goods, public health would have to be understood as a collective legal good. In that case, the protected interest would be the health of an indeterminate number of persons and, more broadly, the vitality and functioning capacity of society. However, drug offences do not directly damage public health. Generally, they are abstract endangerment offences. The sale, importation, and manufacture of narcotic drugs and psychotropic substances clearly create a potential danger to the health of third parties and to public health. But it is considerably more difficult to justify in the case of drug use and possession for personal consumption. The connection between use or possession for personal consumption and the infringement of the protected legal good may be too indirect and vague to justify extensive state intervention based on the theory of legal goods.

The use and possession of narcotic drugs and psychotropic substances for personal consumption primarily harms the person's own health (self-inflicted harm). Therefore, criminal law

regulations can be justified primarily through paternalism. The state has a duty to protect citizens against harm caused by third parties, but it is questionable whether it is also necessary to protect a person against himself, and if so, to what extent. In the context of paternalism, it is necessary to balance, on the one hand, the aim of protecting the individual and, on the other hand, the individual's right to freedom and autonomy. The use of narcotic drugs may entail several harmful consequences for the user, such as addiction, the risk of contracting HIV through needle sharing, overdose, and impairment of the user's economic and social coping capacity. At the same time, it is important to consider how direct and likely the connection is between the act and the harmful consequence. The risks associated with the use of narcotic drugs or psychotropic substances vary significantly depending on the substance, dosage, method of use, and context of consumption. The more indirect and uncertain the connection between the act and the harm, the less it justifies paternalistic intervention.

Punishment for the use and possession of narcotic drugs for personal consumption could be justified to some extent through soft paternalism in the case of addicts, minors, and adults with limited capacity, because where a person's conduct is not informed or voluntary, it is not based on an autonomous choice. However, this is not sufficient to justify an all-encompassing legal framework. Users of narcotic drugs and psychotropic substances should be treated as people capable of making informed decisions. Such an approach requires that drug-related information is made easily accessible, and that awareness of drugs is increased. Thus, priority should be given to prevention and education rather than imposition of punishment.

In the case of narcotic drugs, it must also be considered that people may develop addiction to drugs. Addiction is a chronic illness in which brain functioning changes, and a person continues to use drugs despite harmful consequences. But punishing sick people is neither reasonable nor fair. Punishing by a fine or imprisoning an addict does not contribute to the achievement of the aims of drug policy, namely, reducing health-related harms and the cessation of drug use. If users are treated as persons in need of assistance, it becomes possible to provide them with appropriate help or treatment. Yet fear of punishment discourages addicts from seeking treatment and from using available services, thereby aggravating the problems related to drug use.

When assessing the criminalisation of the use and possession of narcotic drugs and psychotropic substances for personal consumption, it is also necessary to consider the negative effects of criminalisation. Criminalisation may lead to deprivation of liberty, social and economic exclusion, the strengthening of negative social attitudes, the emergence of a black market, and

the dispersal of state and law-enforcement resources. Individuals may also be unwilling to seek help due to fear of immediate and unpleasant contact with law enforcement. Furthermore, users may avoid discussing their problems because of stigma and social labelling. Society often holds prejudiced and exclusionary attitudes towards drug users. The stereotypical image of a drug user is of a person who is dishonest, manipulative, and with low education, a criminal background, and poor social skills. However, empirical studies do not support this image.

The argument is also frequently made that drug use increases the overall level of crime in society. However, studies have not reached a common conclusion that there is a definite causal relationship between drug use and committing offences. At the same time, it is widely known that a significant proportion of offences are committed under the influence of alcohol. Another argument is that restrictions are necessary to reduce the burden on the economy or the healthcare system. Yet many everyday activities, such as extreme sports, alcohol consumption, and smoking, may also impose costs on the state. If such indirect costs were regarded as sufficient justification for criminalisation, many behaviours would also have to be made punishable.

Based on drug use statistics and the high number of overdose deaths, the master's thesis found that the current punitive approach does not appear to be the most effective way to protect public and individual health, and its negative consequences may outweigh its benefits. Therefore, severe punishment for the use and possession of narcotic drugs and psychotropic substances for personal consumption may not be sufficiently justified either through the theory of legal goods or through paternalism. Since paternalism significantly restricts individual autonomy and freedom of choice, it must be cumulatively and especially well justified. In a liberal state, criminal law should remain an ultima ratio measure, so harm to oneself should primarily rely on healthcare and social policy measures rather than criminal law intervention. Greater importance should instead be placed on prevention, harm reduction, improving access to treatment, and reducing stigma so that people would be willing to seek help when needed.

KASUTATUD ALLIKAD

Kasutatud kirjandus

1. Abel-Ollo, K., jt. Tallinna ja Pärnu reovee uuring uimastite jääkide suhtes 2025. Tallinn: Tervise Arengu Instituut 2026.
2. Abel-Ollo, K., jt. Uimastite tarvitamise mustrid Eestis. Tallinn: Tervise Arengu Instituut 2023.
3. Abel-Ollo, K., Riikoja, A., Barndök, T. Tallinna ja Rakvere reovee uuring uimastite jääkide suhtes 2024. Tallinn: Tervise Arengu Instituut 2025.
4. Ahven, A., Roots, A., Sööt, M-L. Retsidiivsus Eestis 2017. Tallinn: Justiitsministeerium 2017.
5. Ahven, A., Tüllinen, K., Tamm, R. Narkootiliste ja psühhotroopsete ainete ebaseadusliku käitlemise kuriteokoosseisudes karistuste diferentseerimise võimalikkusest. Tallinn: Justiitsministeerium 2024.
6. Aiaots, L., Soo, A. Kriminaliseerimise põhimõtted vaenukõne kriminaliseerimise näitel. – Juridica 2022, No 1.
7. Ambos, K. The Overall Function of International Criminal Law: Striking the Right Balance Between the Rechtsgut and the Harm Principles. A Second Contribution Towards a Consistent Theory of ICL. – Criminal Law and Philosophy 2015/9, No 2.
8. Approaches to decriminalizing drug use & possession. – Drug Policy Alliance 2015. Kättesaadav: https://www.unodc.org/documents/ungass2016/Contributions/Civil/DrugPolicyAlliance/DPA_Fact_Sheet_Approaches_to_Decriminalization_Feb2015_1.pdf (07.03.2026).
9. Barnett, R. E. The Harmful Side Effects of Drug Prohibition. – Utah Law Review 2009, No 1.
10. Choi, S., Irwin, M. R., Kiyatkin, E. A. Xylazine effects on opioid-induced brain hypoxia. – Psychopharmacology, 2023/240, No 7.
11. Cruz, O. Nonproblematic Illegal Drug Use: Drug Use Management Strategies in a Portuguese Sample. – Journal of Drug Issues 2014/45, No 2.
12. Debbaut, S. The Legitimacy of Criminalizing Drugs: Applying the 'Harm Principle' of John Stuart Mill to Contemporary Decision-Making. – International Journal of Law, Crime and Justice 2022/68.
13. Drug decriminalisation in Portugal: Setting the Record Straight. – Transform Drug Policy Foundation 13.05.2021. Kättesaadav: <https://transformdrugs.org/blog/drug-decriminalisation-in-portugal-setting-the-record-straight> (09.11.2025).

14. Dubber, M. D. Theories of Crime and Punishment in German Criminal Law. – American Journal of Comparative Law 2006/53, No 3.
15. Eelmaa, S. Aalbok, A. Nähtamatud barjäärid: uimastisõltuvus ja probleemid praktikas. – Sotsiaaltöö 2021/4.
16. Eesti narkopoliitika aastani 2030. Valge raamat. Tallinn: Siseministeerium 2021.
17. Eesti Vabariigi Põhiseadus. Komm vlj. 5. vlj. Tallinn: Juura 2020.
18. Eikner, M. Narkokuriteod Eestis: kas liikuda Skandinaavia liberaalse kriminaalpoliitika suunas? Magistritöö. Juhendaja Andres Parmas. Tartu: Tartu Ülikool 2013.
19. Euroopa uimastiprobleemide aruanne 2025. Uimastite tarvitamisest põhjustatud surmajuhtumid – praegune olukord Euroopas. – EUDA (European Union Drugs Agency) 05.06.2025. Kättesaadav: https://www.euda.europa.eu/publications/european-drug-report/2025/drug-induced-deaths_et (07.01.2026).
20. European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction. European prevention curriculum: a handbook for decision makers, opinion makers and policy makers in science-based prevention of substance use. Luxembourg: Publications Office of the European Union 2019.
21. Feinberg, J. The Moral Limits of the Criminal Law. I köide: Harm to Others. Oxford: Oxford University Press 1984.
22. Feinberg, J. The Moral Limits of the Criminal Law. II köide: Offense to Others. Oxford: Oxford University Press 1985.
23. Feinberg, J. The Moral Limits of the Criminal Law. III köide: Harm to Self. Oxford: University Press 1989.
24. Feinberg, J. The Moral Limits of the Criminal Law. IV köide: Harmless Wrongdoing. Oxford: University Press 1990.
25. Fink, L., Hyatt, M. P. Drug use and criminal behavior. – Journal of Drug Education, 1978/8, No 2.
26. Ginter, J., Randma, P., Sootak, J. Narkosüüteoed Eestis. Tallinn: Juura 2007.
27. Gonçalves, R., Lourenço, A., Silva, S. N. A social cost perspective in the wake of the portuguese strategy for the fight against drugs. – International Journal of Drug Policy 2015/26.
28. Gostin, L. O., Gostin, K. G. A Broader Liberty: J.S. Mill, Paternalism and the Public's Health. – Public Health 2009/123, No 3.
29. Gray, J. P. The Hopelessness of Drug Prohibition. – Chapman Law Review 2010/3.
30. Grill, K. Paternalism. – Encyclopedia of Applied Ethics 2012/2, No. 3.

31. Harduf, A. How Crimes Should Be Created: A Practical Theory of Criminalization. – Criminal Law Bulletin 2013/49, No 1.
32. Hoskins, Z. Criminalization and the Collateral Consequences of Conviction. – Criminal Law and Philosophy 2018/12, No 4.
33. Hughes, J. Harm to Others; Offense to Others. – Harvard Civil Rights–Civil Liberties Law Review 1986/21, No 1.
34. Husak, D. Recreational Drugs and Paternalism. – Law and Philosophy 1989/8, No 3.
35. Ilves, S. Narkoabi.ee asutaja: sõltlased vajaksid pigem sundravi kui vangipanekut. – Delfi 13.08.2025. Kättesaadav: <https://arvamus.delfi.ee/artikkel/120396751/narkoabiee-asutaja-soltlased-vajaksid-pigem-sundravi-kui-vangipanekut> (07.03.2026).
36. Jaanisoo-Kuld, K. Märt Avandi: kokaiinisõltuvust on natukene lihtsam varjata kui alkoholisõltuvust. – ERR Eeter 08.02.2023. Kättesaadav: <https://eeter.err.ee/1608878273/mart-avandi-kokaiinisoltuvust-on-natukene-lihtsam-varjata-kui-alkoholisoltuvust> (03.04.2026).
37. Jareborg, N. Criminalization as last resort (ultima ratio). – Ohio State Journal of Criminal Law 2005/2, No 2.
38. Karistusseadustiku muutmise eelnõu väljatöötamiskavatsus: narkootikumide käitlemisega seotud kuriteokoosseisude diferentseerimine. – Justiits- ja Digiministeerium 2026. Kättesaadav: <https://eelnoud.valitsus.ee/main/mount/docList/0879c66f-42a1-499e-bc7b-e09c571c6848?activity=1#NeXSAGBF> (19.03.2026).
39. Karistusseadustiku muutmise ja sellega seondult teiste seaduste muutmise seadus 554 SE seletuskiri. Kättesaadav: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/78433b29-8b2f-4281-a582-0efb9631e2ad/karistusseadustiku-muutmise-ja-sellega-seondult-teiste-seaduste-muutmise-seadus/> (11.11.2025).
40. Kivi, A., Kõuhkna, E. Sõltuvus – häbimärk või haigus? – Tervisekassa 22.10.2025. Kättesaadav: <https://tervisekassa.ee/uudised/soltuvus-habimark-voi-haigus> (11.11.2025).
41. Kristiin Mikko: Sildid, mis tapavad. Milline on narkotarvitajate stigma tegelik mõju? – Sotsiaalministeerium 26.08.2024. Kättesaadav: <https://sm.ee/blogi/kristiin-mikko-sildid-mis-tapavad-milline-narkotarvitajate-stigma-tegelik-moju> (11.11.2025).

42. Kurbatova, A. Narkootikumide dekriminaliseerimine – keerulise lahenduse väike osa. – Terviseinfo 21.09.2015. Kättesaadav: <https://www.terviseinfo.ee/et/blogi/4398-narkootikumide-dekriminaliseerimine-keerulise-lahenduse-vaike-osa> (03.04.2026).
43. Kärölin, T. Kanepitarbimise ja oma tarbeks omamise keelunormi materiaalne põhiseaduspärasus läbi kolmeastmelise proportsionaalsustesti. Magistritöö. Juhendaja Marianne Paimre. Tallinn: Tartu Ülikool 2017.
44. Landwehr, O., Khan, D. E. Legalize It!? – Opportunities and Challenges for the Regulation of Cannabis under European Law: Is Legalisation Legal? – The European Criminal Law Associations' Forum 2023/1.
45. Lõhmus, L., jt. Uimasteid tarvitavatele inimestele suunatud teenuste toimimise ja teenustevahelise koostöö korraldus Eestis ja välisriikides: LÕPPARUANNE. Tallinn: Tervise arengu instituut 2025.
46. Maksu- ja Tolliameti aastaraamat. – Maksu- ja Tolliamet 18.03.2025. Kättesaadav: <https://www.emta.ee/eraklient/maksu-ja-tolliameti-aastaraamat/maksulaekumine> (28.11.2025).
47. Martinson, J. Kanepisuits Audentese spordigümnaasiumis. Neli noorsportlast visati koolist välja. – Delfi 19.04.2021. Kättesaadav: <https://sport.delfi.ee/artikkel/93167979/kanepisuits-audentese-spordigumnaasiumis-neli-noorsportlast-visati-koolist-valja> (29.11.2025).
48. Menard, S., Mihalic, S., Huizinga, D. Drugs and crime revisited. – Justice Quarterly, 2001/18, No 2.
49. Micheletto, L. Towards an Integrated (and Possibly Pan-European?) Prima Facie Legitimacy Test: Merging the Rechtsgut Theory, the Offensivita Principle, and the Harm Principle. – European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice 2021/3–4.
50. Miks ja kuidas tekib sõltuvus ning miks on raske sellest vabaneda. – Narko. Kättesaadav: <https://www.narko.ee/narkootikumide-moju-kehale/miks-ja-kuidas-tekib-soltuvus-ning-miks-on-raske-sellest-vabaneda/> (01.11.2025).
51. Mis on uimastid ja kuidas neid liigitatakse? – Narko. Kättesaadav: <https://www.narko.ee/mis-on-uimastid-ja-kuidas-neid-liigitatakse/> (01.11.2025).
52. Morse, S. J. Addiction, Genetics, and Criminal Responsibility. – Law and Contemporary Problems 2006/68.
53. Murphy, J., Russell, B. Stigma Reduction through Addiction and Naloxone Education. – Journal of Criminal Justice Education 2023/2.

54. Narko reovee seire. Registreeritud narkoväärteod maakondades. – Justiitsministeerium
13.03.2023 (asjakohastatud 25.06.2025) Kättesaadav:
<https://public.tableau.com/app/profile/kriminaalpoliitika/viz/Narkoreoveeseire/Tarbitu>
dannused (13.01.2026).
55. Narkootikumide tarvitamise olukord Eestis 2024. Tallinn: Tervise Arengu Instituut
2025.
56. Narkootikumide üledoosist põhjustatud surmad on 2022. aastal hüppeliselt kasvanud. –
Tervise Arengu Instituut 24.01.2023. Kättesaadav:
[https://www.tai.ee/et/uudised/narkootikumide-uledoosist-pohjustatud-surmad-2022-](https://www.tai.ee/et/uudised/narkootikumide-uledoosist-pohjustatud-surmad-2022-aastal-huppeliselt-kasvanud)
aastal-huppeliselt-kasvanud (31.01.2026).
57. Narkootikumidega seotud kuritegevus ja konfiskeerimised. – Tervise Arengu Instituut
2018. Kättesaadav: [https://tai.ee/sites/default/files/2021-](https://tai.ee/sites/default/files/2021-03/154228881775_KuritegevusKonfiskeerimised.pdf)
03/154228881775_KuritegevusKonfiskeerimised.pdf (12.01.2026).
58. Orro, E., jt. Alkoholi turg, tarbimine ja kahjud Eestis. Aastaraamat 2023. Tallinn:
Tervise Arengu Instituut 2023.
59. Paimre, M. Narkoprobleemide kajastamine Eesti ajakirjanduses (1993-2009).
Jyväskylä: University of Jyväskylä 2013.
60. Pakosta, L. Liisa Pakosta: narkoärikad peavad saama karmilt karistatud. – Eesti
Rahvusringhääling 12.01.2026. Kättesaadav: [https://www.err.ee/1609907803/liisa-](https://www.err.ee/1609907803/liisa-pakosta-narkoarikad-peavad-saama-karmilt-karistatud)
pakosta-narkoarikad-peavad-saama-karmilt-karistatud (07.03.2026).
61. Penalties for drug law offences in Europe at a glance. – EUDA (European Union Drugs
Agency) 04.09.2024. Kättesaadav: [https://www.euda.europa.eu/publications/topic-](https://www.euda.europa.eu/publications/topic-overviews/content/drug-law-penalties-at-a-glance_en)
overviews/content/drug-law-penalties-at-a-glance_en (11.11.2025).
62. Reile, R., Põlajev, A., Saavaste, J. Eesti täiskasvanud rahvastiku tervisekäitumise uuring
2024. Tallinn: Tervise Arengu Instituut 2025.
63. Reinthal, T. Karistusõiguse suund – ülekriminaliseerimine? – Juridica 2010, No 10.
64. Report of the International Narcotics Control Board for 2021. Vienna: International
Narcotics Control Board 2022.
65. Rock, K. L., jt. Can cannabis kill? Characteristics of deaths following cannabis use in
England (1998–2020). – Journal of Psychopharmacology 2022/36, No 12.
66. Ruus, R. PPA narkotalituse juht: üledoosisurmad on viiekordistunud, narkoturg liigub
internetti. – Delfi 27.12.2025. Kättesaadav:
[https://www.delfi.ee/artikkel/120424722/intervjuu-ppa-narkotalituse-juht-](https://www.delfi.ee/artikkel/120424722/intervjuu-ppa-narkotalituse-juht-uledoosisurmad-on-viiekordistunud-narkoturg-liigub-internetti)
uledoosisurmad-on-viiekordistunud-narkoturg-liigub-internetti (12.01.2026).

67. Santiago, M. P. Legal Goods Protected by the Law and Legal Goods Protected by the Criminal Law as Limits to the State's Power to Criminalize Conduct. – New Criminal Law Review 2008/11, No 3.
68. Siegel, M. J. For better or for worse: adultery, crime & the constitution. – Journal of Family Law 1991/30, No 1.
69. Singh, V. M., Browne, T., Montgomery, J. The Emerging Role of Toxic Adulterants in Street Drugs in the US Illicit Opioid Crisis. – Public Health Reports 2020/135, No 1.
70. Sootak, J. (koost), Pikamäe, P (koost). Karistusseadustik Komm vlj. 5. vlj. Tallinn: Juura 2021.
71. Sootak, J. (koost). Karistusõigus: üldosa. Tallinn: Juura 2018.
72. Sootak, J. Karistusõiguse alused. Tallinn: Juura 2003.
73. Sootak, J. Kriminaalpoliitika. Tallinn: Juura 2015.
74. Tamm, G., Haring, L. Narkosurmade analüüs. Tartu Ülikool, Justiits- ja Digiministeerium 2025.
75. The Growing Threat of Xylazine and Its Mixture with Illicit Drugs: DEA Joint Intelligence Report 2022. – Drug Enforcement Administration (DEA) 2022. Kättesaadav: <https://www.dea.gov/sites/default/files/2022-12/The%20Growing%20Threat%20of%20Xylazine%20and%20its%20Mixture%20with%20Illicit%20Drugs.pdf> (31.01.2026).
76. Tubakatoodete mõju tervisele ja välimusele. – Tubakainfo. Kättesaadav: <https://www.tubakainfo.ee/miks-suitsetamisest-loobuda/suitsetamise-moju-tervisele/> (09.01.2026).
77. Töö sõltuvushäirete keskuses tähendab kuulamist, mõistmist ja motiveerimist. – Tervise Arengu Instituut 18.01.2024. Kättesaadav: <https://tai.ee/et/sotsiaalto/too-soltuvushairete-keskuses-tahendab-kuulamist-moistmist-ja-motiveerimist> (11.01.2025).
78. Uusküla, A., jt. The fentanyl epidemic in Estonia: factors in its evolution and opportunities for a comprehensive public health response, a scoping review. – International Journal of Drug Policy 2020/81.
79. Von Hirsch, A. Jareborg, N. Gauging Criminal Harm: A Living-Standard Analysis. – Oxford Journal of Legal Studies 1991/11, No 1.
80. Vorobjov, S., Kaste, A.-L., Veskimäe, L. Eesti täiskasvanud rahvastiku uimastite tarvitamise uuring 2023. Tallinn: Tervise Arengu Instituut 2024.

Kasutatud õigusaktid

81. 25. oktooberi 2004. aasta Euroopa Liidu nõukogu raamotsus nr 2004/757/JSK, millega kehtestatakse miinimumeeskirjad ebaseadusliku uimastiäri kuriteokoosseisu ja karistuste kohta. – ELT L 335.
82. Eesti Vabariigi põhiseadus. – RT I, 11.04.2025, 2.
83. Karistusseadustik. – RT I, 22.12.2025, 2.
84. Korrakaitseadus. – RT I, 05.07.2025, 12.
85. Kriminaalkoodeks. – RT 1992, 20, 288.
86. Kriminaalmenetluse seadustik. – RT I, 22.12.2025, 3.
87. Liiklusseadus. – RT I, 14.11.2025, 22.
88. Narkootiliste ja psühhotroopsete ainete ebaseadusliku ringluse vastane Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni konventsioon. – RT II 2000, 15, 92.
89. Narkootiliste ja psühhotroopsete ainete nimekirjad ning nende ainete meditsiinilisel ja teaduslikul eesmärgil käitlemine. – RT I, 30.07.2025, 8.
90. Narkootiliste ja psühhotroopsete ainete ning nende lähteainete seadus. – RT I, 02.01.2025.
91. Narkootiliste ja psühhotroopsete ainete seadus. – RT I 1997, 52, 834.
92. Psühhiaatrilise abi seadus. – RT I 1997, 16, 260.
93. Rahvatervise seadus. – RT I, 18.10.2024, 5.
94. Rahvatervishoiu seadus. – RT I, 02.01.2025, 3.
95. Ravimiseadus. – RT I 2005, 2, 4.
96. Tubakaseadus. – RT I, 07.05.2025, 15.
97. ÜRO 1961. aasta narkootiliste ainete ühtne konventsioon. – RT II 1996, 19, 84.
98. ÜRO 1971. aasta psühhotroopsete ainete konventsioon. – RT II 1996, 19, 84.

Kasutatud kohtupraktika

99. EKo C-634/18, *Jl versus Prokuratura Rejonowa w Shupsku*, ECLI:EU:C:2020:455.
100. RKKKo 3-1-1-121-06.
101. RKKKo 3-1-1-4-04.
102. RKKKo 3-1-1-56-15.
103. RKKKo 1-18-2232/180.
104. RKÜKo 3-4-1-16-10.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Annabel Kukk,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose “Narkootiliste ja psühhotroopsete ainete tarvitamise ja enda tarbeks valdamise karistatavuse põhjendatus”, mille juhendaja(d) on Anneli Soo,

reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada Tartu Ülikooli digitaalarhiivi kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni;

2. annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 4.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni;

3. olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile;

4. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Annabel Kukk

28.04.2026